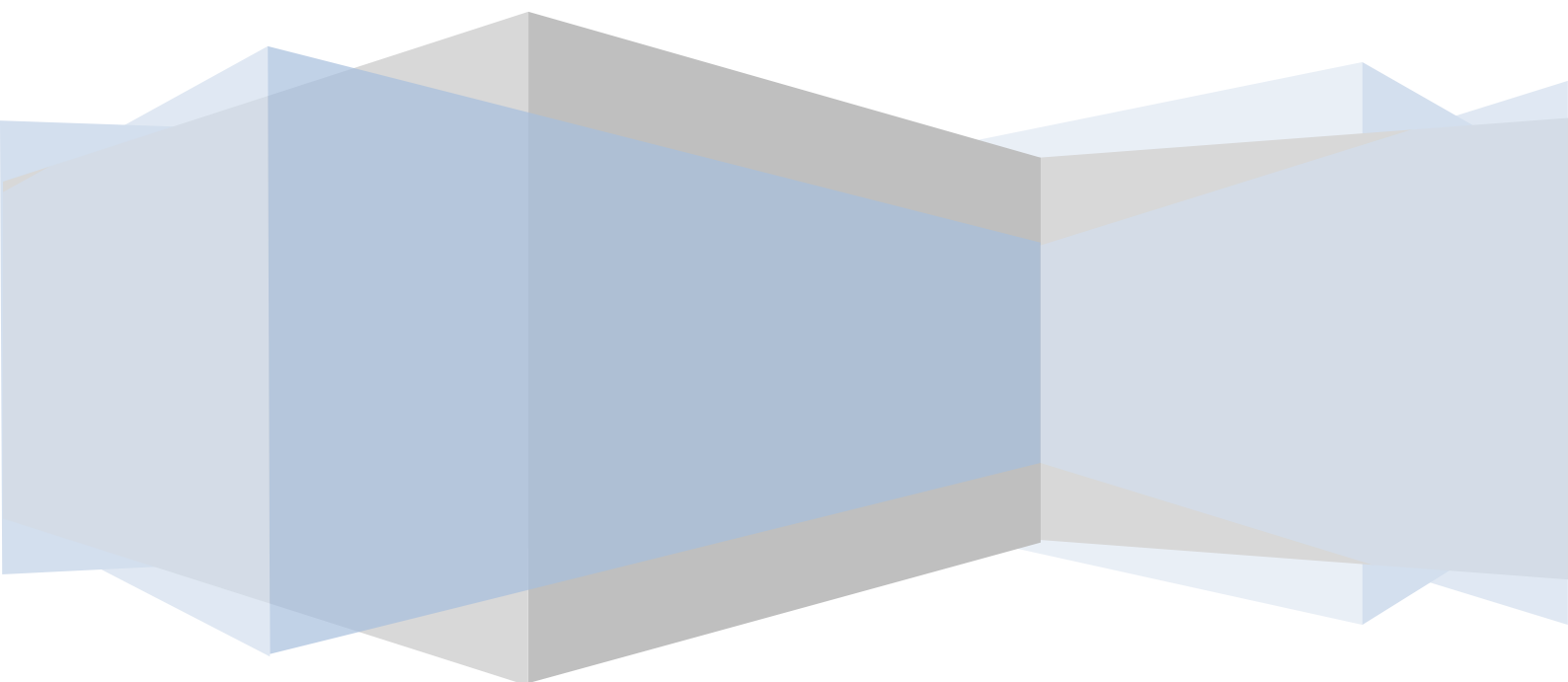

Stakes och Suomen Sovittelun Tuki ry.

HANDBOK FÖR MEDLING I BROTT- OCH TVISTEMÅL

(Förord och kapitlen 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 och 11)

Reviderad upplaga

FÖRORD

Medling vid brott har förekommit i Finland sedan år 1983. Allt sedan början har verksamheten lagt vikt vid att medlingen ska bygga på frivillighet. Samtidigt har man eftersträvat att medlingen ska motsvara de förväntningar som tusentals brottsoffer och gärningsmän har vid klarläggandet av det som hänt tillsammans med frivilliga medlare som fått utbildning i ämnet.

Medlingen har egentligen inte varit lagstadgad verksamhet, utan verksamheten har baserat sig på olika slags frivilliga arrangemang i kommunerna. Det har dock varit möjligt att beakta medlingen på olika sätt också i straffprocessen, bland annat med stöd av bestämmelserna om åtgärdseftergift, sedan år 1966. Redan på 1990-talet började man sträva efter en systematisk organisering av medlingen ändå upp på lagstiftningsnivå, och denna utveckling har bestått av flera olika skeden som beskrivs i publikationen.

När medlingen utvidgas är det viktigt att se till att verksamheten har tillräckligt med resurser och att ordna enhetlig och högklassig verksamhet och utbildning som stödjer detta både på nya orter och på orter som redan har medlingsverksamhet. Verksamheten måste utvecklas kontinuerligt, men samtidigt måste man stärka och bevara frivilligheten och den egna identiteten i medlingen.

Vi hoppas att handboken ska vara till nytta vid den praktiska medlingen och utbildningen och när information om medlingen sprids. I handboken beskrivs kortfattat utgångspunkterna för medlingen, förhållandet till straffprocessen, principerna för medling, medlarens uppgifter och medlingsprocessen. Handboken är en reviderad upplaga av den finska handboken *Sovittelijan opas* som utkom år 1999 och som bygger på handboken *Sovittelijan käsikirja* som social- och hälsostyrelsen gav ut år 1991 och som delades ut av Suomen Sovittelun Tuki ry. Beträffande bestämmelserna har handboken uppdaterats och kompletterats med nya källor. I handboken granskas också de centrala delarna i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005; nedan lagen om medling).

Det första skedet i revideringen av handboken utgjorde en del av projektet SOKOMA som finansierades av Penningautomatföreningen. I detta skede bestod experterna av styrelsen för Suomen Sovittelun Tuki ry, jur.kand. Yrjö Reenilä och överkonstapel Anneli Aunola inom Malms polisdistrikt vid Helsingfors härad. För redigeringen i det första skedet ansvarade Liisa Hopponen.

Det andra skedet i revideringsarbetet har genomförts vid Stakes. Texten har korrigerats och preciserats främst av medlemmarna i delegationen för förlikning i brottmål Outi Mustajoki, överinspektör vid riksåklagarämbetet, Helena Vihriälä, tingsdomare vid Vanda tingsrätt, Päivi Kemppi, jurist vid social- och hälsovårdsministeriet och Terttu Mehtonen, medlingsdirektör vid medlingsbyrån i Vanda. Också Johanna Seppälä, medlingsdirektör vid medlingsbyrån i Helsingfors, har i stor omfattning gett kommentarer och ändringsförslag till manuskriptet. Förslag till precisering av utkastet har också gjorts av Juha Karhu, professor vid Lapplands universitet, Pekka Syrjänen, byråchef vid Statskontoret, Matti Karttunen, medlare inom medlingsverksamheten i Vanda, Sirkka-Liisa Mäkelä, överinspektör vid Länsstyrelsen i Södra Finlands län, Petra Kjällman, verksamhetsledare vid Brottsofferjouren, Outi Pennanen, jurist vid Finska Försäkringsbolagens Centralförbund och Hannu Ijäs, skadeförsäkringschef vid Finska

Försäkringsbolagens Centralförbund. Juhani Iivari, forskningschef vid Stakes, har gjort strukturella ändringar, aktuella tillägg och vissa preciseringar i texten. Han har även redigerat texten vid finslipningen utgående från de ändrings- och preciseringsförslag som ovan nämnda personer har lämnat.

Tack till alla som deltagit i detta arbete.

2 HUVUDDRAGEN I LAGEN OM MEDLING VID BROTT OCH I VISSA TVISTER

Lagens mål och syfte

Efter att lagen om medling vid brott och i vissa tvister trädde i kraft har medlingen utvidgats till verksamhet som täcker hela landet så att klienterna har möjlighet att få högklassiga medlingstjänster oberoende av var de är bosatta. Lagen syftar också till att säkerställa en tillräcklig finansiering med statens medel, att ordna ledningen, styrningen och övervakningen av verksamheten på riksnivå och att skapa förutsättningar för en långsiktig uppföljning och utveckling av verksamheten. Ett syfte är också att förenhetliga de förfaranden som iakttas vid medling och se till att de deltagande klienternas rättsskydd beaktas i tillräcklig grad under medlingen.

Lagen innehåller bestämmelser om den administrativa organiseringen av medlingsverksamheten, statens ersättning för verksamhetens kostnader och förfarandet vid medling. Vid medling har parterna i ett brott möjlighet att i en opartisk medlares närvaro mötas i förtrolighet och behandla de psykiska och materiella skador som brottet orsakat brottsoffret. Medlingen ger gärningsmannen en möjlighet att ta ansvar för sin gärning. Målet är att åstadkomma en förlikning och en överenskommelse som tillfredsställer bägge parterna om hur gärningsmannen ska gottgöra och kompensera offret för den skada han eller hon har orsakat offret, eller på vilket sätt man annars kan lösa sådana frågor i anslutning till brottet som parterna kan komma överens om.

Medlarens uppgift är att verka som en förmedlare mellan parterna. Medlaren ska inte lösa meningsskiljaktigheterna mellan parterna, utan hjälpa parterna att lösa dem själva.

Skuldfrågan avgörs inte vid medling. Om medlingen gäller ett brott som faller under allmänt åtal, avgörs skuldfrågan i sista hand vid domstol. Också åklagaren kan underlåta att väcka åtal för tillräknade brott. Detsamma gäller också målsägandebrott, om inte målsäganden avstår från sitt straffyrkande till exempel som en följd av medlingen.

Deltagandet i medling är frivilligt och avgiftsfritt för parterna. En förutsättning för medling är dessutom att parterna har förmåga att förstå medlingen och de avgöranden som träffas under medlingen. En part kan när som helst återta sitt medgivande och då ska medlingen omedelbart avbrytas.

Medling kan ske i fråga om brott som bedöms vara lämpliga för medling med beaktande av brottets art och tillvägagångssättet, förhållandet mellan den misstänkte och brottsoffret samt övriga omständigheter som helhet. Medling kan ske såväl vid brott som faller under allmänt åtal som vid målsägandebrott. Att ärendet behandlas och avgörs vid en polis- eller åklagarmyndighet eller en domstol utgör inget hinder för medling. I sista hand avgör medlingsbyrån från fall till fall om ett ärende är lämpligt för medling. I praktiken är det i huvudsak polisen och åklagaren som hänvisar brott till medling. Dessa myndigheters prövning påverkar i hög grad vilka typer av brott som kommer till medling. Förutom brott kan också sådana tvistemål där åtminstone en part är en privatperson behandlas genom medling. Det innebär att till exempel tvister mellan två bolag inte

omfattas av bestämmelserna om medling. Medlingsbyrån bedömer om det är ändamålsenligt att behandla ett visst tvistemål genom medling.

För att medlingen ska utfalla väl är det viktigt att parterna kan lita på att det som behandlas stannar mellan dem som deltar i medlingsförfarandet. Dessutom är det viktigt att försöka förhindra att medlingsförfarandet utnyttjas för att inhämta uppgifter av motparten för en kommande rättegång. Därför bestäms att en medlare inte får vittna om vad han eller hon i sin uppgift fått veta i ett ärende som är föremål för medling. Vittnesförbudet upphör emellertid att gälla om synnerligen viktiga skäl kräver att medlaren hörs i ärendet (se närmare kapitel V).

3 MEDLINGEN OCH DESS MÅL

Vad är medling?

Medling vid brott är en avgiftsfri tjänst där den misstänkte och brottsoffret kan mötas i förtrolighet genom en opartisk medlars förmedling. Vid medlingen behandlas de psykiska och materiella skador som ett brott orsakat offret, och målet är att försöka finna en lösning på hur skadorna kan gottgöras på ett sätt som tillfredsställer parterna i brottet.

I Finland kan medlingen karaktäriseras som ett sådant alternativt eller kompletterande förfarande till straffprocessen som helt eller delvis kan ersätta rättegången och leda till tillräknande åttelseftergift eller lindrigare straff. Inom medlingen vill man framhäva att den är avskild från myndigheternas verksamhet och har en koppling till det civila samhället. Medlarna representerar befolkningen i det område där de bor. De är utbildade och frivilliga och är således inte medlare i ett arbets- eller tjänsteförhållande.¹

I många viktiga avseenden erbjuder medlingen ett annat sätt att avgöra brott- och tvistemål än den sedvanliga rättsprocessen. Centralt i medlingen är problemlösning som bygger på lekmannatänkande, sker på parternas villkor och även beaktar rättsväsendets förväntningar. Till skillnad från straffprocessen fokuserar medlingen således inte på om gärningsmannen har brutit mot någon straffrättslig norm, utan i centrum står det mänskliga förhållandet mellan parterna, de skador som skett i detta förhållande och korrigerande av skadorna.

Syftet med medlingen är att lindra eller eliminera de psykiska och materiella skador som parterna i brottet eller tvisten orsakats. Målet för medlingen är att tygla och minska brottsligheten i samhället och att samtidigt öka den allmänna försonligheten. Målet är att utveckla ansvarskänslan framför allt hos unga gärningsmän, underlätta ställningen för brottsoffer och erbjuda ett sådant alternativt förfarande till rättegångsförhandling som bygger på frivillighet för att avgöra brott- och tvistemål bland medborgare.

Förutom att medling besparar polisens, åklagarnas och domstolarnas arbete anses medlingen också ha bland annat följande gynnsamma effekter:

- (1) minskad återfallsbrottslighet och förbättrad allmän säkerhet,
- (2) utöver materiella ersättningar även gottgörelse för de målsägande,
- (3) ökad saklig information och minskad rädsla och
- (4) positiva förändringar i parternas känsloliv samt
- (5) möjlighet till andlig utveckling och ansvarstagande.

Utöver dessa finns det skäl att betona att en lyckad medling för den målsägande kan innebära lindring eller eliminering av de psykiska och materiella skadorna till följd av brottet samt säkrare, mer heltäckande och snabbare tillgång till skadeersättning än sådan ersättning som fastställs på domstolens beslut.

¹ Lagutskottet har uppmärksammat (4 § i lagen om medling) att regeringen i sin motivering inte alls tar upp frågan om vilket rättsligt ansvar de som deltar i medling har. Därför framhåller utskottet i detta sammanhang sin uppfattning att den som är ansvarig för medlingsverksamheten, medlingshandledaren och medlaren alla är personer som utövar offentlig makt enligt 40 kap. 11 § 5 punkten i strafflagen och att bestämmelserna om tjänstebrott begångna av tjänstemän i 40 kap. i strafflagen därmed kan tillämpas på dem.

Speciellt för unga och barn innebär medlingen en möjlighet att ta ansvar och att mogna. Medlingen kan utveckla den unga gärningsmannens ansvarskänsla och förebygga en brottsspiral som kanske annars börjar. För att nå detta erbjuder medlingen följande medel:

1. Den unga konfronteras med de följder som han eller hon har orsakat offret och är tvungen att själv ta ansvar för sin gärning.
2. Vid medlingen kan den unga på ett godtagbart och tryggt sätt behandla och lösa de problem som han eller hon orsakat. Medlingen ger på så sätt den unga möjlighet att lära sig.
3. Medlingen ger den unga möjlighet att gottgöra, ersätta och korrigera skada eller oförrätt. Detta inverkar positivt på den ungas självkänsla.

Medlingen som interaktionsprocess

Medlingen avviker både från det straffrättsliga och från det terapeutiska angreppssättet. Centralt vid medling är att utreda den problemsituation som ett brott- eller tvistemål har gett upphov till; man kan därför tala om ett lösningsfokuserat angreppssätt. Syftet är att parterna själva i första hand ansvarar för lösningen. Vid medling eftersträvar man inte att vårda eller råda bot, men inte heller att bestraffa. Parterna möts i medlarens närvaro vid ett medlingsmöte där man går igenom det som hänt och dess konsekvenser, även på känslonivå.

Medlingen är en interaktionsprocess. Den framhäver mötet mellan parterna, personligt ansvarstagande och utredning av konfliktsituationen. Med interaktion avses i detta sammanhang sådan diskussion och kommunikation mellan parterna där de genom sina åsikter kan påverka varandra. Att lyssna till den andra påverkar de egna åsikterna och på så sätt framskrider behandlingen av frågorna. Medlaren måste vara noggrann med att deltagarnas jämlikhet och ömsesidiga respekt bibehålls och att slutresultatet av medlingen bygger på korrekt information.

Interaktionens betydelse vid medlingen framhävs också i att brottsoffret kan ge uttryck för sin ledsnad till följd av händelsen, och på så sätt kan den ömsesidiga förståelsen mellan parterna ökas. Principen är att offret fritt kan berätta om sin upplevelse och gärningsmannen får då möjlighet att verkligen ta ansvar för sin gärning. Förutom att gärningsmannen verkligen kan ta sitt ansvar gagnar medlingen i bästa fall offret också därför att medlingen går ut på att tala sanning, att offrets frågor besvaras och att gärningsmannen uttrycker äkta ånger. Vid medling måste man särskilt ge akt på att offrets situation inte upprepas vid själva medlingen, dvs. sekundär viktisering (secondary victimization), till exempel så att gärningsmannen nedvärderar eller bagatelliserar offrets upplevelser. Att höra offret direkt ger speciellt unga möjlighet att utvecklas och lära sig av det skedda på rätt sätt; inte att lära sig hur man undviker straff, utan hur en liknande gärning eller situation kan undvikas i fortsättningen. Att verkligen ta ansvar måste vara frivilligt. Att skuldbelägga, stämpla eller skrämna någon med straff strider mot frivillighet på samma sätt som bagatellisering av offrets situation och hör därför inte ihop med medling.

Det är viktigt att komma ihåg att medlingsmötet alltid är ett kort möte för alla deltagare med syftet att skapa förutsättningar och möjlighet för parterna till förlikning. Målet är att vid medlingen få parterna att åtminstone lite bättre förstå varandra och det som hänt. Det är emellertid alltid parterna själva som bär huvudansvaret för en tillfredsställande lösning. Med hjälp av en framgångsrik medling kan parterna i framtiden möta varandra utan skam, rädsla och bitterhet: gärningsmannen kan ta ansvar för sin gärning och offret kan känna att gärningsmannen tagit sitt ansvar. Medlingen kan vara en lyckad process även i det fallet att ingen överenskommelse nås eller att överenskommelse endast nås beträffande en del av kraven. Medlingen kan klargöra frågor även i det fallet att den av någon orsak avbryts.

Att komma ihåg:

- Vid medling är interaktionen mellan människor viktig. Hit hör möte mellan parterna, personligt ansvarstagande och utredning av konfliktsituationen.
- Medlingen kan vara en lyckad process även i det fallet att ingen överenskommelse nås eller att överenskommelse endast nås beträffande en del av kraven. Det är alltid möjligt att komma överens om ersättningar, även om målet i övrigt går till rätten.
- Medling sker i förtroende och medlaren ska vara opartisk och rättvis. Medlaren är bunden till bestämmelserna om sekretess, tystnadsplikt och vittnesförbud.
- Medlingen är avgiftsfri för parterna.

4 MEDLINGEN OCH STRAFFRÄTTSSYSTEMET

Internationellt perspektiv: medlingen som en form av reparativ rättvisa

Under de senaste årtiondena – sedan slutet av 1970-talet – har den internationella kriminalpolitiska debatten kritiserat den så kallade nyklassiska kriminalpolitiken för att i det närmaste enbart beakta statens intressen och för att den helt har glömt bort de verkliga behoven hos en privatperson som begått ett brott. I debatten har man ofta hänvisat till den norske professorn i kriminologi Nils Christies synsätt om att staten så att säga ”stjäl konflikter” och hans krav på att återlämna behandlingen av privata medborgares konflikter till medborgarna själva. Denna utvecklingstrend inom kriminalpolitiken som framhäver ”subjektiva” rättigheter och alternativa lösningar har förstärkts på alla håll i världen genom utvecklingen av begreppet reparativ rättvisa (dvs. en slags korrigerande rättvisa). Begreppet uppkom i det internationella rättsforumet i början av 1990-talet. Egentligen kommer den reparativa rättvisan från den angloamerikanska världen. Dess ursprungsland är Nya Zeeland, Australien och Förenta Staterna, men samtidigt har dess landstigning varit mycket snabb i Europa. Reparativ rättvisa representerar en så kallad ”tredje väg” efter det retributiva synsättet, som betonar straffets betydelse, och det rehabiliterande synsättet. Också ett utilitaristiskt ”nyttotänkande” har varit föremål för kritik.²

Inom den reparativa rättvisan kritiseras straffet (särskilt det retributiva synsättet) utgående från de otaliga skador som det medför gärningsmannen, ineffektiviteten i att förebygga återfallsbrottslighet och avfärdandet av offrets behov. Rehabiliteringsprogrammen kritiseras däremot för att inte heller de har tagit offrets situation på allvar och att programmen ger väldigt anspråkslösa resultat. Utilitarismen har kritiserats för att det preventionstänkande (förebyggande av brott) som marknadsförs inte fungerar. När man eftersträvar att ”återintegrera” gärningsmannen och offret i samhället, kritiserar den reparativa rättvisan straffsystemet och rehabiliteringsprogrammen för att vara resultatlösa med tanke på individens socialisering.

Reparativ rättvisa strävar också efter att precisera definitionen av brott. Brottet betraktas inte i första hand som en överträdelse av lagen, utan som en förolämpning mot privata människor och konkreta förhållanden. Samtidigt betonas att brottet innebär förluster för brottsoffret, hotar säkerheten i närmiljön och medför utmaningar för den allmänna ordningen i hela samhället. Under de senaste åren har den reparativa rättvisan uttryckligen lyft fram offrets ställning allt kraftigare: Brottsoffret ska alltid erbjudas möjlighet att delta i medling. Om offret vägrar att delta ska det inte leda till negativa konsekvenser för offret i rättsprocessen. Om offret deltar i medlingen ska han eller hon fritt få berätta också om de känslor och förluster som händelsen har gett upphov till. Gärningsmannen kan däremot delta i medlingen endast om han eller hon frivilligt tar ansvar för sin gärning.

² Det retributiva synsättet innebär att man får ett straff som man ”förtjänat” till följd av ett brott. Genom att bestraffa försöker man nå balans i den rättsliga situation som brottet rubbat, samtidigt som man eliminerar den fördel som gärningsmannen erhållit på ett orättvist sätt. I det rehabiliterande synsättet framhäver straffet gärningsmannens rehabilitering och sociala integration. Utilitaristisk straffteori betonar bland annat straffets indirekta effekt på den breda allmänheten, dess preventiva inverkan (special- och allmänpreventiva principer).

Målen för reparativ rättvisa kan på allmän nivå definieras som följande:

- (1) parternas behov är den grundläggande utgångspunkten
- (2) parternas möjlighet att klara sig i framtiden
- (3) ersättande av den skada som orsakats brottsoffret
- (4) främjande av säkerheten i närmiljön
- (5) förbättring av den allmänna säkerheten i hela samhället.

Summa summarum: Vid reparativ rättvisa ska påföljden i första hand vara gottgörelse för offret, återintegration av gärningsmannen och offret som fungerande medlemmar i samhället och stärkande av gemenskapernas och samhällets värderingar. Som förfarande framhäver reparativ rättvisa en kollektiv och korrigerande behandling av brottspåföljden, och tyngdpunkten ligger på hur parterna kommer att klara sig i framtiden. Medling vid brott har typiskt varit ett centralt utvecklingsområde inom reparativ rättvisa framför allt i de europeiska länderna.

Det finländska perspektivet

I Finland har de som utvecklat medlingen ställt upp som mål att utöver att förenkla och effektivisera processen för behandling av brott också sträva efter att öka parternas möjligheter att påverka behandlingen av det egna ärendet och att uppmuntra gärningsmannen att anpassa sig till samhället. Dessutom är medlingen mindre stämplande än straffprocessen för gärningsmannen. Genom medling kan man på så sätt ofta effektivare än i en straffprocess påverka människornas beteende och samtidigt förbättra brottsoffrets ställning. Utgångspunkten är ofta också tanken om att medlingen kan nå en mer hållbar lösning än domstolens beslut, som ibland endast ger upphov till nya rättsprocesser.³

Straffrättssystemet ställer många krav på medlingen. Sådana är bland annat följande grundläggande principer för medling:

- (1) medlingen baserar sig på genuin frivillighet
- (2) medlingen baserar sig på korrekt information och
- (3) medlingen äventyrar inte parternas rättsskydd.

Även om medlingen inte innebär någon lösning på ärendets straffrättsliga aspekt, dvs. skulden och straffpåföljden, kan medlingen påverka behandlingen av målet i straffprocessen. Vid målsägandebrott avslutas behandlingen av målet, om den målsägande återkallar sin åtalsbegäran till exempel till följd av försoning. Den målsägande

³ Så som ovan framgår är en av den reparativa rättvisans oundgängliga principer att parternas behov utgör den primära utgångspunkten vid medling. Endast i sällsynta fall kan myndigheterna noggrant utreda dessa till exempel i brottsundersökningar. I lagen om medling ingår bestämmelser om att medling inte får genomföras i fråga om våld i nära relationer, om parterna frivilligt eftersträvar medling utan styrning av myndigheterna. Lagen innehåller också ett förbud mot överenskommelse vid brottskada om medling inte heller annars kan ske i fallet. Dessa bestämmelser är kraftiga ställningstaganden och står i stark konflikt med de ursprungliga målen för reparativ rättvisa. Förbudet mot överenskommelse om skadeersättning strider också mot principerna om avtalsfrihet. Lagutskottets förslag om att information om medlingens gång och resultat ska gå till polis- eller åklagarmyndigheterna också i de fall som kommit till medling på någon annans än myndigheternas initiativ bryter dessutom ner det så kallade förtrohetsskyddet och står i konflikt med utgångspunkterna för reparativ rättvisa. Bestämmelsen kan också förhindra att medling inleds.

måste också ges information om att en åtalsbegäran som en gång återkallats inte kan framställas på nytt i samma mål och inte heller kan beaktas om en likadan gärning upprepas.

Vid samtliga brott kan medling vara en grund för:

- (1) begränsning av förundersökningen
- (2) åtalseftergift
- (3) beslut om att inte utdöma straff
- (4) beslut om att lindra straffet
- (5) beslut om att lindra straffskalan eller
- (6) beslut om en lindrigare straffart.

Att observera är ändå att en uppnådd förlikning inte alltid garanterar åtgärdseftergift eller ett lindrigare straff. Åklagaren och domstolen bedömer förlikningens betydelse från fall till fall.

Axplock ur lagarna

Nedan beskrivs kortfattat några lagrum som är centrala vid medling i straffprocesser.

Förundersökningsskedet

Polisens verksamhet och befogenheter regleras av polislagen och enligt 2 § 1 mom. ska polisen i sin verksamhet främja försonlighet. Förundersökningen av brott regleras i förundersökningslagen. Enligt 5 § 1 mom. 2 punkten i den nämnda lagen utreds vid förundersökning också målsägandens privaträttsliga anspråk, om denne har bett åklagaren föra talan angående anspråket i domstol. Enligt 43 § 2 mom. i förundersökningslagen avslutas förundersökningen utan att saken överlämnas till åklagaren för prövning, om det är fråga om ett målsägandebrott och målsäganden avstår från sitt straffyrkande till exempel som en följd av medlingen.

Åtalsprövningsskedet

Enligt 1 kap. 6 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) ska allmänna åklagaren väcka åtal om det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet. Allmänna åklagaren får dock besluta att inte väcka åtal, om

- (1) brottet kan anses vara ringa
- (2) brottet har begåtts av någon som inte har fyllt 18 år
- (3) en rättegång och ett straff anses vara oskäliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan parterna
- (4) brottet inte väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

Åklagaren har inte alls rätt att väcka åtal, om det är fråga om ett målsägandebrott och målsäganden återkallar sin åtalsbegäran innan åklagaren har väckt åtal.

Särskilt om skadegörelse

Enligt 35 kap. 7 § i strafflagen får vid skadegörelse och lindrig skadegörelse eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har ersatt skadan och skadestånd prövas vara en tillräcklig påföljd.

5 PRINCIPER FÖR MEDLARENS ARBETE

Medlaren ger möjlighet till medling

Varje medlare skapar ett eget arbetssätt utgående från sin personlighet, bakgrund och erfarenhet av medling. Utgångspunkten är att medlaren inte är en domare, advokat eller terapeut. Å andra sidan utgör medlingen inte heller en sedvanlig förhandling, eftersom parternas känslor och erfarenheter ska ges en särskild betydelse. Medlaren är den som ger möjlighet till interaktion.

En opartisk och rättvis medlare

Vid medling ges parterna möjlighet att möta varandra genom medverkan av en opartisk person. Det är parterna själva som åstadkommer förlikningen, inte medlaren. Vid behov måste ändå medlaren kunna åstadkomma jämvikt i maktförhållandet mellan parterna. Parterna får inte pressas till medling eller förlikning. Medlingen ska styras till en lösning så att den framskrider på parternas villkor och utan att äventyra rättsskyddet.

Medling genom arbete i par

I Finland genomförs medling huvudsakligen i pararbete. Genom att arbeta i par kan man säkerställa att medlarna arbetar rättvist och opartiskt. Samtidigt lär sig medlarna av varandras arbetssätt. Vid arbete i par ska bägge medlarna bevara sin opartiskhet gentemot parterna. Pararbetet är också en viktig del i arbetet med att samla erfarenheter för nya medlare. Speciellt vid medling som gäller våld i nära relationer och inom familjen är det viktigt att bägge könen är representerade i medlingsarbetet. Det är dock inte alltid möjligt att hitta en manlig och en kvinnlig medlare. En ovillkorlig förutsättning för medling vid våld i nära relationer är ändå att det alltid finns två medlare som arbetar i par.

Jäv för medlare

Medlare omfattas av bestämmelserna om jäv i förvaltningslagen (434/2003). Medlaren är jävig att utföra medling, om medlaren själv eller en närstående till honom eller henne är part. Med närstående avses medlarens make eller maka och medlarens eller hans eller hennes makes/makas barn, barnbarn, förälder, mor- eller farförälder, bror, syster eller deras make/maka samt medlarens före detta make/maka. Medlaren är jävig också i det fallet att medlaren själv eller en närstående till honom eller henne biträder eller företräder en part eller den för vilken avgörandet i ärendet kan väntas medföra nytta eller skada. En jävsgrund är också att medlaren står i anställningsförhållande eller uppdragsförhållande till en part eller att medlaren eller en närstående till honom eller henne är medlem av styrelsen, förvaltningsrådet eller något därmed jämförbart organ eller är verkställande direktör eller innehar motsvarande ställning.

Medlaren ska anmäla jäv om han eller hon anser att tilltron till hans eller hennes opartiskhet kan ifrågasättas, till exempel om en bekant till medlaren är part i fallet. Ibland kan också fallet i fråga vara av sådan karaktär att det inte lämpar sig för medlaren. Alla medlare vill till exempel inte medla i våldsfall. Förutfattade meningar och oerfarenhet kan leda till påtryckning på parterna. Medlaren ska aktivt förutse sitt jäv redan i samband med valet av fall. Man måste komma ihåg att ett viktigt mått på ett framgångsrikt medlingsarbete är hur parterna upplever medlarens opartiskhet och rättvisa under medlingsprocessen.

Frivillighet i medlarens uppgifter

Medling är frivillig verksamhet. Den är tydligt avgränsad till en viss händelse och avviker i det avseendet från annan frivillig verksamhet. Bland annat följande faktorer hör ihop med verksamhet av denna typ:

- (1) verksamheten styrs professionellt
- (2) den frivilliga har fått utbildning och har godkänts av den organisation som styr verksamheten
- (3) parternas deltagande är frivilligt

Dessutom karaktäriseras medlingsarbetet av att det

- (1) är oavlönat
- (2) utgör interaktion som bygger på jämlikhet
- (3) är konfidentiellt
- (4) resulterar i tillfredsställelse.

Även om medlarens arbete är oavlönat, ersätts i allmänhet kostnaderna. Jämlikheten framhävs i att medlaren inte kan avgöra ett ärende, om parterna inte når samförstånd. Medlingsarbetet är ansvarsfullt, utgår tydligt från samarbete och innebär frivilligt arbete som är betydelsefullt för samhället, men utgör inget yrkesmässigt myndighetsarbete.

Tystnadsplikt och förtroende

Med tanke på det praktiska arbetet finns det skäl att framhäva att bland annat följande faktorer hör ihop med det förtroende som anknyter till medling

- (1) de frågor som gäller parterna berättas inte till utomstående och
- (2) personerna ska inte kunna identifieras i de fall som används som exempel (t.ex. vid utbildningar).

När det gäller offentligheten för de handlingar som medlaren innehar och medlarens tystnadsplikt iakttas bestämmelserna i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999). Medlingsbyrån fattar beslut om utlämnande av uppgifter ur en handling som hänför sig till medling och som en medlare eller medlingsbyrån innehar.

Enligt lagutskottets betänkande är det viktigt att försöka förhindra att medlingsförfarandet utnyttjas för att inhämta uppgifter av motparten för en kommande rättegång. Således får en medlare inte vittna om vad han eller hon i sin uppgift fått veta i ett ärende som är föremål för medling, om inte synnerligen viktiga skäl föreligger för att höra medlaren om detta. Även om vittnesförbudet gäller både brott- och tvistemål, har begränsningen av förbudet att vittna enligt utskottets betänkande praktisk relevans närmast i brottmål. I samband med sådana kan förbudet åsidosättas exempelvis när ett grovt brott utreds eller när det genom medlarens vittnesmål är möjligt att få fram bevisning som talar till den brottsmisstänktes fördel och som uppenbarligen inte skulle kunna fås fram på annat sätt.

Lagen om medling innehåller bestämmelser om förbud mot att åberopa uppgifter. Bestämmelsen föreskriver att en part inte utan samtycke av motparten vid en senare behandling av ärendet får åberopa det som motparten har lagt fram för att nå en överenskommelse vid medlingen. Förbudet gäller endast bud och motbud som lagts fram vid medlingen och till exempel erkännanden som den misstänkte har gjort vid en misslyckad medling i brottmål. Däremot hindrar bestämmelsen inte att någon åberopar den överenskommelse som har slutits vid medlingen och för vilken en särskild handling upprättats.

Det är också viktigt att observera att medlaren enligt barnskyddslagen har rätt att göra en barnskyddsanmälan till barnskyddsmyndigheten om han eller hon fått kännedom om ett barn vars behov av barnskydd det finns skäl att utreda (25 § i barnskyddslagen från 1.1.2008). En sådan situation är till exempel när medlaren vid medlingen har fått kännedom om misshandel som riktats mot ett barn. Också i det fallet finns det ändå skäl att först diskutera frågan med den person som ansvarar för medlingen.

Styrning av parterna till andra tjänster

Medlingen kan långt ifrån alltid lösa alla de problem som kommer till medling. Därför lönar det sig för medlarna att vara i kontakt med medlingsbyrån och utreda möjligheterna att styra parterna till andra möjliga tjänster. I alla skeden av medlingen måste parterna kunna få kontaktinformation till de instanser som erbjuder rättshjälp och annan hjälp och service på orten och nationellt.

Medlarens lagkännedom

Till medlarens och medlingsverksamhetens tillförlitlighet hör att de råd och den information som parterna ges är korrekta. Medlaren behöver inte på samma sätt som en jurist känna till hela rättssystemet, utan endast frågor som anknyter till medlingens etiska grunder och rättsskyddet. En bra beskrivning av dessa finns i Europarådets ministerkommittés rekommendation Nr R (99) 19 som anknyter till medling vid brott.

Medlarens egenskaper och särskilda färdigheter

(1) **Förmåga till empati och uppriktighet**

Medlaren har ett genuint intresse för parterna och det ärende som är föremål för medlingen och visar detta genom ansiktsuttryck, gester, sin röst, sitt uppträdande och sitt sätt att agera.

(2) **Målmedvetenhet, flexibilitet och ambitioner**

Medlaren arbetar målmedvetet för att nå målet för medlingen, dvs. förlikning, och har en flexibel förmåga att uppmuntra parterna att finna en lösning.

(3) **Övergripande synsätt**

Medlaren har en förmåga att vid behov granska frågor ur ett bredare perspektiv, dvs. utifrån och som en utomstående.

Speciellt **viktiga färdigheter** hos medlaren är

- (1) förmåga att lyssna aktivt
- (2) förmåga att ställa rätt frågor med tanke på medlingens framskridande.

Under medlingsprocessen ska medlaren efter behov på ett flexibelt sätt ändra sitt sätt att leda medlingen. När interaktionen fungerar mellan parterna, är medlaren en aktiv lyssnare. Om situationen går trögt framåt eller stannar upp, övergår medlaren till att leda diskussionen. Om situationen blir konfliktfylld, ska medlaren kunna lugna ner den eller besluta att medlingen avbryts tills vidare eller avslutas.

Genom sin egen personlighet och kompetens skapar medlaren en trygg atmosfär för medlingen. Speciellt vid medling som gäller unga kan medlaren i egenskap av en trygg vuxen person ha en positiv inverkan på de ungas framtida beteende.

6 ÄRENDE SOM BEHANDLAS VID MEDLING

Utgångspunkter

Innan ett ärende styrs till medlarna har medlingsbyrån utrett förutsättningarna för medling och fattat beslut om att ärendet tas till medling. Medlingen är frivillig för alla parter och de har alltid möjlighet att besluta om de vill delta i medlingen eller inte.

Till medling kan endast tas sådana brott och tvister som har minst två parter, varav åtminstone den ena parten är en fysisk person. Detta innebär att exempelvis ett ärende mellan två bolag inte kan behandlas i medlingsförfarande, eftersom ett bolag inte är en fysisk utan en juridisk person.

Brottmål

Enligt lagen om medling kan medling ske i fråga om brott som bedöms vara lämpliga för medling med beaktande av brottets art och tillvägagångssättet, förhållandet mellan den misstänkte och brottsoffret samt övriga omständigheter. Medling kan som sådan tillämpas också vid behandling av allvarigare brott. Lagen fastställer inga åldersgränser för deltagande i medling, men en allmän förutsättning för medling är att parterna har förmåga att förstå medlingen och de avgöranden som träffas under medlingen. Enligt lagen får medling dock inte ske i brott mot minderåriga, om offret på grund av brottets art eller sin ålder är i behov av särskilt skydd.

Obetydliga tvistemål

Olika tvister mellan människor lämpar sig för medling. Andra tvister än de som gäller krav på skadestånd för brott kan bli föremål för medling endast om tvisten med beaktande av föremålet för den och yrkandena i ärendet är ringa. Enligt lagen om medling kan tvister behandlas vid medling, om medling kan anses vara en ändamålsenlig åtgärd.

I fråga om tvister finns det skäl att före medlingen noggrant utreda bland annat om ärendet överhuvudtaget är möjligt att avgöra genom medling och om medlaren har en tillräcklig sakkunskap för att lösningar ska kunna nås i ärendet.

Avgränsning av medlingsfall

Alla brott och tvister lämpar sig inte för medling antingen på grund av ärendets karaktär eller på grund av parterna. I dessa ärenden måste klargöras om ärendet överhuvudtaget är möjligt att avgöra genom medling, om fallet är förknippat med svåra juridiska eller ekonomiska problem och om medlarnas sakkunskap räcker till för att bedöma de lösningar som nås. I oklara situationer lönar det sig alltid att förhandla med medlingsbyrån.

Medling vid sexualbrott är inte absolut förbjudet, men i sådana fall ska särskild vikt fästas vid förhållandet mellan den misstänkte och målsäganden, och medlingen ska organiseras mycket omsorgsfullt.

Medling får inte ske i brott mot minderåriga, om offret på grund av brottets art eller sin ålder är i behov av särskilt skydd. Till exempel sexualbrott mot barn bör inte omfattas av medling. Inte heller misshandelsbrott mot mycket unga barn bör behandlas i medlingsförfarande.

Vissa brottstyper uppvisar sådana särdrag att de inte lämpar sig särskilt väl för medling. Sådana är till exempel militära brott och andra brott som behandlas som militära rättegångsärenden, vilket i sin tur framgår av att åklagarens rätt att meddela åtal eftergift har begränsats. Därför anser laguskottet att det överhuvudtaget inte bör förekomma medling i brott av detta slag.

Våld i nära relationer

Med våld i nära relationer avses sådana fall där parterna står i nära relation till varandra, till exempel äkta makar eller sambor eller ett barn i vuxen ålder och barnets föräldrar. Sådana ärenden utesluts inte kategoriskt ur medlingen, men i dessa fall krävs att medlarna har stor erfarenhet och fördjupad specialutbildning. Dessutom behövs fungerande kontakt med social- och hälsovårdsmyndigheterna och andra hjälpanse instanser.

Olika myndigheters och hjälpanse instansers inställning till medling vid familjevåld varierar i hög grad. Medling vid familjevåld har väckt kraftig diskussion mellan olika parter, och det finns inte enighet om huruvida sådana fall lämpar sig för medling. År 2001–2004 genomförde Förbundet för mödra- och skyddshem rf, Suomen Sovittelun Tuki ry och Våldtäktskriscentralen Tukinainen ett gemensamt projekt om bemötande av familjevåld vid medling. Målet var att hitta de möjligheter och gränser medlingen ger för att bryta familjevåld i social- och hälsovårdens servicesystem. Utvecklingsprojektets slutrapport blev klar våren 2004 och en undersökning i anslutning till Stakes projekt slutfördes i oktober 2004 (Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa -kehittämiprojekti 2001–2004. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 1/2004; Aune Flinck och Juhani Iivari: Medling vid våld i nära relationer. Realistisk utvärdering av ett forsknings- och utvecklingsprojekt. FinSoc arviointiraportteja 5/2004, Stakes [sammandrag på svenska]). Ett viktigt resultat i undersökningen var att våldets svårighetsgrad inte avgör om medling är en lämplig åtgärd i fall som gäller våld i nära relationer, utan att parternas sociala, ekonomiska och psykiska resurser är avgörande.

I lagen om medling anges att endast polis- eller åklagarmyndigheten får ta initiativ till medling när det gäller ett brott som innefattar våld och som riktat sig mot den misstänktes make, maka, barn eller förälder eller mot någon annan som på liknande sätt är närstående till den misstänkte. Hösten 2005 tillsatte riksåklagaren en arbetsgrupp för att överväga frågor i anslutning till den nya lagen om medling speciellt ur åklagarens perspektiv. Arbetsgruppen avgav sitt betänkande den 31 januari 2006 och alla åklagarenheter informerades om betänkandet. I betänkandet konstateras på samma sätt som i laguskottets betänkande att polis- eller åklagarmyndigheten i sådana fall i regel bör stå i kontakt med de sociala myndigheterna.

Utgångspunkten vid medling i fall som gäller våld i nära relationer är att det inte handlar om att avgöra fallets straffrättsliga aspekt, utan det hör alltid till myndigheten. Medlingen erbjuder en möjlighet – en slags översyn – att kartlägga situationen med hjälp av erfarna medlare. Medlarna ska ha kunskap och förmåga att förhålla sig neutralt till ärendet och styra diskussionen till en fungerande lösning. Eftersom medling av detta slag ofta är svårt, ska det alltid finnas två medlare. Medlingens opartiskhet kan också framhävas så att medlarna representerar bägge könen. Vid medlingen bör man också beakta barn som bor i den familj där våld förekommer.

Vid medling i fall som gäller våld i nära relationer ska särskild vikt fästas vid parternas säkerhet och frivilliga deltagande. Bland annat av dessa orsaker ska man i fall som gäller våld i nära relationer och familjevåld alltid träffa parterna separat första gången, och först när parternas säkerhet och frivilliga deltagande säkerställts ordnas ett gemensamt medlingsmöte.

Eftersom medling vid våld i nära relationer alltid förutsätter att initiativet tas av polis- eller åklagarmyndigheten, får medling inte genomföras i situationer där parterna i ett fall som gäller våld i nära relationer eller familjevåld själva begär medling utan kontakt med myndigheterna, även om fallet uppfyller förutsättningarna för medling. Dessa klienter ska styras till sådan medling som eventuellt erbjuds i andra sammanhang (t.ex. kyrkans familjerådgivning, advokaternas medling i familjefrågor osv.).

Missbruk och andra problem vid medlingen

Det är viktigt att märka att medlingen förutsätter att deltagarna har förmåga att uttrycka sig själva och att också förstå motpartens synpunkt. Detta utesluter ofta sådana fall där någon av parterna har missbruksproblem eller psykiska problem eller av någon annan orsak inte kan delta i medlingen. I fråga om dessa personer ska möjligheten till medling utredas separat. Detta framkommer i allmänhet redan när medlingsbyrån utreder de allmänna förutsättningarna för medling innan ärendet går vidare till medlarna. I sådana fall där problemet framgår först under medlingsprocessen är det bra att konsultera medlingsbyrån om processen kan fortsätta.

Gruppmedling

Föremål för medling är ibland sådana brott som barn och unga begått i olika slags grupper. Dessa fall förekommer ibland också inom skolor då gärningarna har blivit så allvarliga att de lett till polisanmälan. När antalet gärningsmän och fall ökar kan det vara svårt att samla ihop gruppen, att specificera gärningen och att förstå gruppens interna maktförhållanden. Å andra sidan kan gruppen också själv bidra till att medlingsprocessen framskrider. Denna typ av medling kräver en klar arbetsfördelning mellan medlarna och nära samarbete bland annat med föräldrar/vårdnadshavare. Det är viktigt att klargöra varje ungs personliga ansvar och principerna för gemensamt ansvar framför allt i ersättningsfrågor.

Avtal om skadeersättning

I lagen om medling sägs att "om medling inte kan ske i brottet får inte heller frågan om skadestånd bli föremål för medling". Då det endast är fråga om en definition av den verksamhet som omfattas av lagen om medling, har definitionen ingen betydelse utanför denna verksamhet. Således kan parterna vägledas till att sinsemellan komma överens om skadeersättningen eller att begära förlikningshjälp av någon annan instans, till exempel av en rättshjälpsbyrå eller en advokatbyrå. En överenskommelse som nås på det sättet eller annars är ändamålsenlig är inte ogiltig på grund av detta förfarande. Likaså kan överenskommelsen beaktas i straffprocessen vid utdömandet av straff, om övriga förutsättningar för beaktandet uppfylls. Utanför medlingsverksamheten kan sådana överenskommelser därför på ett giltigt sätt ingås och de kan också beaktas i straffprocessen, om förutsättningar i övrigt föreligger.⁷

⁷ I högsta domstolens prejudikat (HD:2005:39 punkt 6) konstateras att ersättning av en skada som orsakats av ett brott är en fråga som kan avtalas. Avtalet förbinder parterna också vid rättegången, om inte särskilda skäl föreligger att avvika från avtalet. På samma sätt som vid andra avtal kan domstolen fastställa att ett avtal om ersättning är ogiltigt eller upphör att gälla. Medling kan ske beträffande avtalets villkor utgående från de faktorer parterna åberopar eller också kan de avfärdas i det fallet att de skulle leda till orimlighet. Avtalets och villkorens bindande verkan bedöms med iakttagande av allmänna avtalsrättsliga principer.

7 MEDLINGSPROCESSEN

Medlingens skeden

Nedan behandlas de olika skedena av medlingsprocessen ur medlarens perspektiv. Medlingen granskas som en interaktionsprocess som framskrider stegvis och vars mål är en överenskommelse som tillfredsställer bägge parterna. Utgångspunkten är att medlaren möter parterna på ett öppet sätt och styr processen målmedvetet från början till slut. En välfungerande medlingsprocess åstadkommer sådana förändringar i parterna som ökar den ömsesidiga förståelsen och respekten. Detta kan ske även i det fallet att ingen egentlig överenskommelse nås. Medlingsprocessen kan anses bestå av två delar: en del som antecknas i avtalet och en känslodel som bygger på interaktion och som knappast alls finns med i avtalet, men som sist och slutligen ofta avgör hur parterna bedömer medlingen efteråt.

Medlingens skeden kan sammanfattas enligt följande:

- (1) styrning till medling
- (2) medlingsbyrå tar emot ärendet: dokumentering (klarläggning av parternas villighet till medling) och val av medlare
- (3) anskaffning av dokument
- (4) planering av medlingen
- (5) kontakt med parterna och eventuella separata möten med dem
- (6) medlingsmöte eller -möten
- (7) styrning av parterna till andra nödvändiga tjänster
- (8) ersättningsfrågor
- (9) utarbetande av avtal och utredning över medlingen
- (10) övervakning av att avtalet genomförs och slutförande av medlingen
- (11) respons på medlingen

Medlarens centrala ansvarsområden består i allmänhet av skedena 4–11, dvs. från planering till respons. Arbetsfördelningen mellan medlingsbyråerna och medlarna varierar i någon mån mellan olika orter. Beslutet om att ta ett ärende till medling fattas ändå av den som ansvarar för medlingen.

Styrning till medling

Enligt lagen om medling kan initiativ till medling tas av en part i ett brott, en polis- eller åklagarmyndighet eller en annan myndighet. Vårdnadshavaren till ett minderårigt barn har rätt att ta initiativ till medling. I fråga om brott som gäller våld i nära relationer kan emellertid endast polis- eller åklagarmyndigheten ta initiativ till medling.

Om polis- och åklagarmyndigheterna har bedömt att fallet lämpar sig för medling, ska de informera parterna i brottet om denna möjlighet och styra parterna till medling. I allmänhet bygger de fall som kommer till medling på polisanmälan och därför har förundersökning vanligen inletts i ärendet. Det är polisens uppgift att i förundersökningen utreda parterna i fallet, brottets karaktär och den skada som skett. Också skadans omfattning ska utredas i enlighet med 5 § 1 mom. 2 punkten i förundersökningslagen.

I allmänhet hänskjuter myndigheterna sådana fall till medling där ett informellt medlingsförfarande ur samtliga parter perspektiv kan anses vara både en mänsklig och även annars möjlig lösning, som i vissa fall också kan ersätta en rättegångsförhandling.

Gemensamt är dock att deltagande i medling är frivilligt för parterna i alla skeden av medlingen. I fråga om ett ärende där man inte velat göra en polisanmälan kan parterna om de så vill vända sig direkt till medlingsbyrån. Också i sådana fall ska emellertid polis- eller åklagarmyndigheten informeras om medlingens gång och slutresultat.

Mottagande av fall och val av medlare

Medlingsbyrån tar emot fall och har hand om samarbetet med olika myndigheter. Enligt lagen om medling ska medlingsbyrån med parternas medgivande skaffa de handlingar som behövs för medlingen från polis- eller åklagarmyndigheten, domstolen eller andra instanser. Parterna i en tvist eller ett brott kan också direkt ta kontakt med byrån.

Medlingsbyrån utser en medlare eller ett medlarpar för fallet och har i samarbete med medlarna hand om kontakterna till parterna i ärendet. Byrån bistår också medlarna i praktiska frågor som gäller medlingen, såsom att reservera lokaler för medlingen och att utarbeta ett avtal.

Själva medlingsprocessen ska skötas av medlarna. Även om medlingen är frivilligt arbete, förutsätts det att medlaren förbinder sig att inom angiven tid sköta ett fall som han eller hon tar emot. Medlarna ska informera byrån om hur medlingen framskrider. Till exempel om medlingen avbryts ska medlingsbyrån omedelbart informeras så att ärendet utan dröjsmål kan återförvisas till myndigheterna. Efter avslutad medling ska medlaren lämna en redogörelse över medlingen till medlingsbyrån.

Planering

Genom arbete i par gör medlarna tillsammans upp en preliminär handlingsplan. Planering är viktigt framför allt om det finns flera parter, om fallet verkar vara svårt och om det finns ett behov av att överväga förfaranden på förhand. Planen ska dock vara flexibel, eftersom varje fall är unikt och medlingen alltid framskrider på parternas villkor på ett individuellt sätt. Det är bra om medlarna på förhand överväger handlingsmodeller också för föränderliga situationer. Utgående från planeringen kan medlingen styras framåt på ett målmedvetet sätt.

Det är också viktigt att komma ihåg att det är parterna som ingår ett avtal, inte medlarna. Vid planeringen är det viktigt att medlarna kommer överens om den inbördes arbetsfördelningen, till exempel vem som tar kontakt med parterna, vem som reserverar lokaler och hur tidsplanen ska se ut. Medlarna ska se till att samtliga parter förstår alla frågor rätt och på samma sätt. Ju yngre personer det är fråga om, desto viktigare är det att frågorna framförs tydligt.

Viktiga juridiska frågor i planeringen

Medlaren ska redan i planeringsskedet göra klart för sig vilken typ av brott det är fråga om, även om brottspåföljden inte avgörs vid medlingen. Typen av brott, dvs. om det är fråga om ett målsägandebrott eller ett brott som faller under allmänt åtal, påverkar avsevärt parternas ställning vid förhandlingen. Likaså är det viktigt att ha klart för sig parternas ålder och deras lämplighet att ingå ett giltigt avtal. Dessa är också av betydelse för parternas rättskydd och utarbetandet av avtalet.

Att komma ihåg:

- Parterna har rätt att återta sitt samtycke till medlingen när som helst under medlingen.
- Enligt lagen om medling ska medlingsbyrån omedelbart avbryta medlingen, om en part återtar sitt samtycke till medlingen, om det efter att medlingen inletts framgår att en part inte kan förstå betydelsen av medlingen eller de avgöranden som träffas under den, om fortsatt medling uppenbart strider mot en minderårig parts intresse eller om det av andra orsaker inte finns förutsättningar för att medlingen ska lyckas.

Kontakt och eventuella separata möten

Planera också kontakten

I allmänhet är det polisen och åklagaren som begär samtycke till medlingen. Därefter tar byrån del av ärendet, kontaktar parterna och fattar beslutet om att ta ärendet till medling. Efter det överförs ärendet på medlaren. Medlaren eller medlarna bör planera kontakten på förhand. Ibland är det svårt att få kontakt med parterna, och det kan också vara svårt att ordna ett möte. Detta kan underlättas genom en klar arbetsfördelning i pararbetet.

Kontakt tas i allmänhet per telefon, och tillräckligt med tid måste reserveras för detta vid en lämplig och lugn tidpunkt. Det är viktigt att redan från början leda ärendet på ett objektivt sätt genom att diskutera lugnt och lyssna aktivt. Enligt lagen om medling ska polisen vid förundersökningen ge parterna i brottet information om möjligheten till medling.

Kontakt med barn och unga

Barn och unga ska informeras om att vårdnadshavaren kan delta i medlingen. Enligt lagen om medling ska medlingen ordnas så att en minderårig person har möjlighet att få stöd av sin vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare. Enligt barnskyddslagen ska polisen informera vårdnadshavaren, om en minderårig gör sig skyldig till ett brott. När vårdnadshavarnas samtycke har klarlagts är det också bra att ge dem information om möjligheten att delta i medlingen. Vårdnadshavarna bestämmer själva om de vill delta eller inte. Barn under 15 år har alltid rätt att få stöd av vårdnadshavaren vid medlingen. Föräldrarna till en minderårig som fyllt 15 år får delta i medlingen som stödperson, om det inte äventyrar en störningsfri medling.

Den unga kan bli tvungen att begära hjälp av vårdnadshavarna för att betala ersättningar, och vårdnadshavarna kan i sin tur ge den unga sitt stöd. Om ingendera av vårdnadshavarna av någon anledning kan delta i medlingen, vore det bra om någon annan lämplig närstående deltar i medlingsmötet.

Beträffande minderåriga förutsätts samtycke av vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare för att medlingen ska kunna inledas.

Kom ihåg förtroendet

Medlaren ska presentera sig själv och ärendet för parterna, eftersom förtroendet innebär att det ärende som är föremål för medling, utan tillstånd av parterna, inte får delges andra personer än parterna, åtminstone inte till en början – till exempel inte till andra familjemedlemmar eller närstående med undantag av föräldrar och vårdnadshavare till en minderårig. Parterna måste redan från den första kontakten kunna lita på medlarnas arbete och på att de synpunkter parterna framför respekteras under medlingens alla skeden. Målsäganden får inte uppleva att hans eller hennes krav inte beaktas tillräckligt i medlingsprocessen, och den misstänkte får inte uppleva att han eller hon "redan har dömts".

Kom ihåg hinder på känslonivå!

När parternas villighet att delta i medling utreds bör man alltid komma ihåg att respektera deras egen vilja. Fallet har kanske gett upphov till starka känslor av rädsla eller hat, och därför vill parterna inte delta i medlingen. Också attityder och fördomar kan utgöra ett hinder. Medling ska inte erbjudas alltför ivrigt. Medlarens förmåga att behandla frågor och uppkomsten av en naturlig interaktion kan ha en avgörande inverkan på parternas beslut att delta i medlingen. Det är viktigt att en naturlig interaktion uppstår redan i början, och likaså är det viktigt med öppenhet och förtroende. Om medlaren möter fientlighet och ilska när parten kontaktas, är det viktigt att medlaren lyssnar tålmodigt. Dessa känslor lugnar sig i allmänhet ganska snabbt, om det är möjligt att tala fritt om dem. Det är inte bra att gå för snabbt framåt, eftersom attityder och åsikter i allmänhet med tiden förändras i en mer försonlig riktning.

Betydelsen av att parterna möts

Enligt lagen om medling ska parterna delta personligen i medlingen. Vid medling strävas alltid efter att parterna möter varandra ansikte mot ansikte. Av någon orsak kan det vara omöjligt att ordna ett möte, till exempel på grund av orimligt långa avstånd. Då kan medling också ske per telefon. Vid direkt interaktion framhävs det mänskliga sättet att närma sig konflikter, vilket är viktigt med tanke på medlingen. Överenskommelser som medlaren förmedlar utan att parterna möts direkt kan leda till missförstånd och tolkningskonflikter. I det fallet blir engagemanget i överenskommelsen svagt.

Separata möten

Separata möten övervägs i allmänhet från fall till fall, men till exempel i fall som gäller våld i nära relationer är de viktiga. Syftet med separata möten är att parterna fritt ska få beskriva det som hänt. Parterna kan tryggt låta sina känslor om fallet komma till uttryck. Samtidigt kan man skapa en bild av de grundläggande problemen i uppfattningar och förväntningar som förenar och skiljer parterna åt. Separata möten hjälper medlaren att förstå parternas utgångspunkter och att gestalta förutsättningarna för medling och förlikning. Att redan i detta skede dryfta en lösning tillsammans med parterna främjar försonlighet och bereder parten inför mötet med den andra parten. Också frågan om att fortsätta medlingen eller eventuellt avbryta den måste lyftas fram. Separata möten ska alltid ordnas för bägge parterna och får inte äventyra rättvisan i medlingen.

Information om medlingen

Före det gemensamma mötet ska parterna per brev, per telefon, i samband med det separata mötet eller på annat sätt få information om följande frågor:

- (1) Medlaren är utbildad, opartisk och frivillig.
- (2) Medlingen är konfidentiell för alla som deltar.
- (3) Medlingen är avgiftsfri.
- (4) Deltagandet i medling är frivilligt och kan avbrytas.
- (5) Medlingen används inte emot någondera av parterna.
- (6) Vid medlingen kan parterna själva påverka utfallet, dvs. avgöranden träffas på parternas villkor.
- (7) Den straffrättsliga skuldfrågan avgörs inte vid medling.
- (8) Om förlikning nås bekräftas förlikningen genom ett skriftligt avtal.

Medlingen ska presenteras för parterna som ett alternativt sätt att avgöra fallet utan rättegång eller vid sidan av rättegång och som en möjlighet att ta ansvar för det som skett. Medling leder inte automatiskt till åttelseftergift. Också medlingens betydelse med tanke på fastställandet av straffet kan fritt avgöras av domstolen. Dessutom ska målsäganden informeras om möjligheten att efter beslutet om åttelseftergift ansöka om verkställbarhet hos domstolen.

Sökande av ändring

Om medlingsbyråerna inte sinsemellan kan enas om vilken av byråerna som ska sköta medlingen, avgörs frågan enligt lagen om medling av regionförvaltningsverket, i det fallet att bägge medlingsbyråerna ligger inom samma regionförvaltningsverks verksamhetsområde. Om medlingsbyråerna ligger inom olika verksamhetsområden, är det social- och hälsovårdsministeriet som avgör frågan. Medlingsbyrån fattar beslut om att inleda och att avbryta medling. Ändring kan sökas i ovan nämnda beslut genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Enligt förvaltningsprocesslagen kan besvär över ett beslut anföras av den som beslutet avser eller vars rätt, skyldighet eller fördel direkt påverkas av beslutet. Enligt förvaltningsprocesslagen ska besvär anföras hos den förvaltningsdomstol inom vars domkrets den myndighet vars beslut överklagas har sitt verksamhetsområde.

Vidare anger lagen att besvär över beslut av en sådan myndighet vars verksamhetsområde omfattar hela landet (såsom social- och hälsovårdsministeriet) ska anföras hos den förvaltningsdomstol vars domkrets beslutet huvudsakligen hänför sig till.

Enligt förvaltningsprocesslagen ska en besvärsanvisning fogas till ett beslut över vilket besvär kan anföras. I besvärsanvisningen ska nämnas besvärsmyndigheten, den myndighet som ska tillställas besvärsskriften, besvärstiden och från vilken tidpunkt den ska räknas. Enligt förvaltningsprocesslagen ska besvär anföras inom 30 dagar från att beslutet har delgivits. Då besvärstiden beräknas ska den dag då delgivningen sker inte medräknas. I förvaltningsprocesslagen finns också bestämmelser om minderårigas talerätt.

8 MEDLINGSMÖTET

Närvarande och roller

Parter

Till medlingsmötet kallas parterna i brottet eller tvisten, och de egentliga förhandlingarna förs mellan dessa parter med hjälp av medlare. Parter i brottmål är målsäganden och den brottsmisstänkte. I större brottmål med flera målsäganden och misstänkta och i tvistemål ska alltid separat avtalas vem som deltar i mötet.

Barn, föräldrar och intressebevakning vid medling

För att barn ska kunna delta i medling krävs samtycke av vårdnadshavarna. Av medlingens karaktär följer att också barnets samtycke behövs för att medling överhuvudtaget ska vara möjligt. Medling kan genomföras endast mellan sådana parter som personligen har meddelat samtycke till medlingen. Däremot hindrar vårdnadshavarens nekande ett minderårigt barn från att delta i medling, även om barnet ger sitt samtycke.

Om ett minderårigt barn är part ska medlingsmötena i regel ordnas så att barnet har möjlighet att få stöd av sin vårdnadshavare. I Europarådets ministerkommittés rekommendation angående medling i brottmål används en motsvarande formulering enligt vilken det processrättsliga grundskyddet som ska tillämpas vid medling innebär att barnet ska ha rätt att få hjälp av sina föräldrar. Bestämmelsen innebär i praktiken att vårdnadshavaren i allmänhet ska kunna vara närvarande vid medlingsmötet om han eller hon så önskar. Vårdnadshavarens frånvaro utgör dock inget hinder för medlingen. Det är viktigt att vårdnadshavarna är medvetna om medlingen och godkänner den överenskommelse som den minderåriga ingått.

I praktiken kan det uppstå situationer där vårdnadshavarnas deltagande är till skada för medlingen. I lagen om medling anges därför att vårdnadshavarens eller den lagliga företrädarens närvaro vid medlingsmötet får förbjudas, om närvaron uppenbart strider mot den minderåriga partens intresse. Vårdnadshavare eller andra lagliga företrädare för parter under 15 år får dock inte förbjudas att delta i medlingsmötet.

Det är viktigt att vårdnadshavaren deltar i medlingen, förutom med tanke på ett smidigt medlingsmöte också för att en omyndig person utan vårdnadshavarens samtycke enligt 24 § 1 mom. i lagen om förmyndarverksamhet endast kan göra överenskommelser som med beaktande av omständigheterna är sedvanliga och av mindre betydelse. Enligt 25 § i den nämnda lagen har en omyndig dock rätt att förfoga över vad som han eller hon under omyndigheten har förvärvat genom eget arbete samt över egendom som intressebevakaren i enlighet med 38 § har ställt till den omyndiges förfogande. Den omyndige har även rätt att bestämma över avkastningen av den ovan nämnda egendomen samt det som har kommit i stället för egendomen. Ytterligare måste beaktas att också en överenskommelse som en ung person har gjort i enlighet med 26 § 2

mom. i lagen om förmyndarverksamhet blir bindande när den omyndige själv godkänner den efter att ha fyllt 18 år.

Andra deltagare

Utgångspunkten vid medling är att förhandlingarna sker mellan de egentliga parterna. Detta innebär att närvaro av biträden och stödpersoner alltid ska avtalas separat, och då ska parternas ställning och resurser beaktas. Brottsoffret har också vid medlingen rätt att ta med sig en stödperson. Närvaro av advokater och andra jurister rekommenderas i allmänhet inte, eftersom opartiskheten då kan äventyras. Parterna har naturligtvis rätt att vid behov konsultera sina advokater. Om samförstånd inte kan nås beträffande närvaro av andra personer än parterna, avgörs frågan av den person som ansvarar för medlingsverksamheten.

Enligt lagen om medling har en person som deltar i medling rätt till tolk, om personen inte behärskar det språk som används vid medlingen eller på grund av en hörsel-, syn- eller talskada eller av någon annan orsak inte kan förstå den diskussion som förs under medlingen eller göra sig förstådd i den. De tolkar som anlitas ska alltid vara auktoriserade kontakttolkar. På grund av jäv får släktingar eller bekanta aldrig fungera som tolkar. Medlingsbyrån ska skaffa tolken.

Förberedelser

När förberedelser görs inför medlingsmötet är det viktigt att på nytt gå igenom de frågor som lyfts fram redan vid planeringen. Medlarna går igenom de väsentliga delarna av fallet och överväger hur medlingen ska genomföras. Medlarna måste ha ett svar på följande tre frågor:

- (1) Är allting klart så att mötet kan ordnas? Det lönar sig till exempel att överväga sittordningen och säkerheten.
- (2) Vad har hänt i det brott eller den tvist som är föremål för medlingen?
- (3) Vilka frågor är särskilt viktiga med tanke på medlingen och vilka är de alternativa lösningarna?

I samtliga fall är det viktigt att komma ihåg att bägge medlarna ska vara opartiska. Med andra ord kan de inte komma överens om en sådan arbetsfördelning där den ena medlaren representerar målsäganden och den andra representerar gärningsmannen.

Medlarens uppgifter vid mötet

I egenskap av ordförande styr medlaren diskussionen och försöker aktivt bidra till att förlikning nås. Samtidigt måste medlarna kunna återställa balans i situationen, om parterna klart har ojämlika maktförhållanden. Var och en arbetar utgående från sin egen personlighet. Nedan anges några särdrag som kan urskiljas i medlarens arbete.

(1) Leder förhandlingen

I egenskap av ordförande avgränsar medlaren diskussionen till det ärende som behandlas inom gemensamt överenskomna ramar. Det är ändå viktigt att komma ihåg att medlaren i allmänhet inte får avgränsa diskussionen alltför snävt och att det är bra att ge parterna möjlighet att berätta om sakerna också i ett bredare perspektiv, framför allt om detta kan bidra till att öka den ömsesidiga förståelsen. Medlarens uppgift är att klargöra och precisera oklara frågor. Det är också bra att ibland fråga parterna om de har uppfattat de behandlade frågorna på samma sätt.

(2) Skapar en trygg atmosfär

En trygg atmosfär skapas bäst genom att medlarna själva uppträder lugnt. Valet av möteslokal och rätt sittordning är också av betydelse. Parterna ska ges möjlighet att ge utlopp för sina känslor. Om situationen blir alltför orolig, måste medlaren ingripa. Det bästa sättet att lugna ner situationen är att själv hålla sig lugn. Det är ofta bättre att vara tyst och lyssna än att framföra åsikter som parterna inte är redo att godkänna. I problemsituationer är det därför bra att medlarna på förhand har kommit överens om åtgärder och arbetsfördelning. Vid behov ska medlarna avbryta medlingen.

(3) Övervakar jämlikheten

Medlaren ska se till att jämlikheten bevaras under hela medlingsprocessen. Om det av någon anledning förekommer ojämlikhet i maktförhållandet mellan parterna, ska medlaren försöka åstadkomma balans i situationen, dock så att medlarens opartiskhet inte äventyras. Medlarna ska avbryta medlingen om situationen så kräver.

(4) Ser till att överenskommelsen är rättvis

Medlarna ska endast arbeta för en sådan förlikning som är rimlig för samtliga parter och som bygger på korrekt information och genuin frivillighet. Detta ska dock inte tolkas alltför bokstavigt, utan det är också viktigt att minnas att medlaren inte är en domare. I situationer som känns osäkra lönar det sig alltid att kontrollera uppgifterna med en expert inom branschen.

Medlingsmötets skeden

Medlingsmötet kan delas in i olika skeden. I praktiken är medlingsmötena ändå individuella och de får inte heller styras enligt ett visst mönster. Nedan följer en indelning av medlingsmötet i tio olika skeden. Indelningen syftar till att hjälpa medlarna att strukturera medlingen och därigenom vara ett hjälpmedel vid planeringen och ledningen av medlingsmötet.

(1) Presentation och atmosfär

En fungerande interaktion påverkas i avgörande grad av hur medlingsmötet inleds. Därför är det ofta bra att först tala om någonting annat än det egentliga ärendet.

(2) Genomgång av huvudprinciperna för medling

Det är bra att först repetera vad medling går ut på och att klargöra medlingens syfte och principer. På så sätt kan man säkerställa att parterna förstår situationen rätt. Frågor kan gås igenom efter behov också senare under mötet.

(3) Parternas berättelser

Både den misstänkte och offret eller målsäganden ska ges möjlighet att fritt gå igenom det som hänt ur sitt eget perspektiv. Om de så vill måste parterna också få berätta om svåra känslor. Vid behov preciseras berättelserna så att alla förstår dem rätt. Detta skede är viktigt för att medlingen ska vara framgångsrik. Bägge parterna får höra hur de andra inblandade har upplevt händelsen. På så sätt har de bättre förutsättningar att förstå det som hänt ur varandras perspektiv, och även möjligheterna att nå en förlikning förbättras. Parterna ska ges tillräckligt med tid så att de också kan behandla sina egna uppfattningar och anknytande känslor. Den upplevelsevärld som anknyter till händelsen är mycket personlig och parterna är inte alltid nödvändigtvis av samma åsikt om alla de frågor som anknyter till fallet. Medlaren ska därför konstatera att det är naturligt att upplevelserna är olika, men samtidigt måste medlaren betona uppriktighet. Olika uppfattningar kan emellertid leda till att situationen blir låst och då kan det vara bra med en paus, separata förhandlingar eller en längre betänketid för att lösa upp situationen. Vid behov kan man komma överens om ett nytt möte.

(4) Antalet möten

Antalet medlingsmöten beror på det ärende som behandlas och på parternas motivation att åstadkomma förlikning och förmåga att uttrycka sina önskemål. I allmänhet nås överenskommelse genom ett enda gemensamt möte, men ibland kan det behövas flera möten. Det kan också hända att man vid det första medlingsmötet konstaterar att förlikning inte nås eller att en part av någon orsak inte kommer till mötet.

(5) Behandling av problem och kartläggning av skador

När parterna har redogjort för sina åsikter och erfarenheter och tillräcklig enighet har nåtts om det som hänt, är det möjligt att definiera problemen och precisera de frågor där överenskommelse kan nås. Utgående från detta kan skadestånd diskuteras. Likaså är det möjligt att bedöma om parterna eventuellt behöver betänketid. Det är lättare att förutse situationen om medlarna i början har diskuterat med bägge parterna separat.

(6) Övervägande av ersättningsalternativ

Olika ersättningsalternativ i stället för pengar har kunnat klargöras preliminärt redan på förhand. När enighet har nåtts om ersättningarna är det viktigt att överväga olika sätt för gottgörelse, framför allt när det gäller en ung person. I synnerhet ersättning i form av arbete är ofta en möjlighet värd att överväga. Beträffande ersättning i pengar måste man kontrollera om offret får ersättning för skadan av ett försäkringsbolag eller av FPA, och i det fallet är det endast självriskan som ersätts.

(7) Detaljerade förhandlingar om en överenskommelse

När man hittat en lämplig lösningsmodell och enighet har nåtts om detaljerna, görs ett utkast till avtalets innehåll i samarbete med parterna.

Avtal ska inte ingås för snabbt. Vid kontakten bör man sträva efter att parterna möts vid ett gemensamt medlingsmöte och sinsemellan utreder ärendet direkt. Om överenskommelse görs för snabbt utan att frågorna behandlas i tillräcklig omfattning eller om avtal ingås utan att parterna möts, kan det leda till att parternas rättsskydd och/eller ersättningarnas skälighet äventyras. I oklara situationer ska medlaren alltid säkerställa frågan och inte gå med på förhastade överenskommelser, inte heller i det fallet att bägge parterna föreslår det.

(8) Underteckning av avtalet

När parterna undertecknar medlingsavtalet ska avtalets betydelse framhävas och information ska ges om fortsatta åtgärder. Parterna kan dock inte förpliktas att underteckna avtalet. Om någondera av parterna vägrar att underteckna avtalet, gör medlaren en anteckning om detta i utredningen över medlingen (se följande avsnitt). Enligt lagen om medling ska medlarna bekräfta avtalshandlingen med sin underskrift.

(9) Begäran om ursäkt

Det är också möjligt att vid medlingen framföra en begäran om ursäkt, men den behöver inte nödvändigtvis ske i sedvanlig form. Begäran om ursäkt ska dock göras så att offret eller den som lidit skada kan godkänna den.

(10) Medlingsmötet avslutas

I slutet av medlingen görs en kortfattad genomgång av de frågor som anknyter till fallet och avtalet.

Det är bra att informera parterna om att medlingsresultatet sänds till de judiciella myndigheterna för kännedom och om ärendet är under åtalsprövning fattar åklagaren antingen ett beslut om åtalseftergift eller om att väcka åtal. I bägge fallen ges skriftlig information efter att åklagaren har fattat sitt beslut.

Till sist tackas parterna för deltagandet i medlingen.

(11) Utredning över medlingen

Polisen eller åklagarmyndigheten ska alltid informeras om medlingens gång och slutresultat. De handlingar som anknyter till medlingen blir offentliga när polisen har slutfört förundersökningen, åklagaren har beslutat om åtalseftergift eller ärendet har behandlats i tingsrätten. Det är också värt att observera att medlingsbyrån i allmänhet har en registerbeskrivning enligt vilken klienten har rätt att själv ta del av medlingsbyråns handlingar som gäller klienten i fråga.

Enligt lagen om medling ska medlaren lämna en redogörelse över medlingen till medlingsbyrån. I redogörelsen antecknas till exempel kontakten med klienterna, antalet förhandlingar, datum och deltagare vid förhandlingarna.

(12) Feedback

I slutet av medlingsprocessen utvärderar medlarparet hur bra medlingen lyckats, går igenom de känslor som uppkommit och ger varandra feedback. Vid behov diskuterar medlarna fallet med en anställd vid medlingsbyrån eller vid handledningen.

9 ERSÄTTNINGSFRÅGOR

Allmänt om ersättningar

Vid medlingen är det viktigt att först diskutera händelsernas förlopp och att i mån av möjlighet gå igenom den förargelse som anknyter till händelsen. När tillräcklig enighet har nåtts om det som hänt och gärningsmannen eventuellt har beklagat det som hänt, kan man övergå till att överväga en ersättning och gå igenom metoder för bestämning av ersättningen. Ibland räcker det med att gärningsmannen ber om ursäkt, förutsatt att brottsoffret eller den som lidit skada tar emot ursäkten. Avtalet kan också vara immateriellt så att parterna kommer överens om ett visst beteende (beteendeavtal till exempel vid våld i nära relationer och familjevåld). I vissa fall kan avtalet innehålla en ursäkt och till exempel återlämnande av stulna ägodelar eller varor. I allmänhet handlar det ändå om att diskutera och komma överens om ersättning av en skada genom antingen pengar eller arbete.

Vid behandlingen av ersättningsfrågor kan olika delar och skeden urskiljas, även om de i praktiken inte alltid genomförs helt eller i en bestämd ordning. Sådana skeden är framför allt:

- (1) De uppkomna skadorna kartläggs utgående från parternas utredning.
- (2) När enighet nåtts om ersättningen, övervägs hur ersättningen ska erläggas – skadan kan ersättas med pengar eller arbete eller eventuellt på något annat sätt. Kom också ihåg ett eventuellt solidariskt ansvar, om det finns flera gärningsmän. I det fallet ska man noggrant göra klart för parterna vad det solidariska ansvaret innebär.
- (3) Överenskommelse ska nås om tidtabellen för ersättningen och hur betalningen görs.
- (4) Också uppföljningen av att ersättningen erläggs ska avtalas.
- (5) Målsägandens villkor för att avstå från straffyrkande och skadeståndskrav utreds. Ofta vill målsäganden avstå från sina krav först när ersättningarna har erlagts. Det är då fråga om ett villkorligt avtal.

En betydande styrka i medlingen, jämfört med en rättegångsförhandling, är att lösningar som gäller ersättningar inte är lika strikt bundna till lagbestämmelserna vid medlingen. Parterna kan använda sin fantasi när lösningar övervägs. Ett exempel är ersättning genom arbete. I fråga om unga personer innehåller lagen om unga arbetstagare särskilda bestämmelser om hur lång tid en ung person får arbeta och hurdant arbete en ung person får utföra. Det är viktigt att komma ihåg att domstolen inte kan stadfästa alla avtal. Till exempel vid ersättning i form av arbete ska ersättningen också fastställas i pengar så att målsäganden vid behov kan begära att den överenskomna ersättningsfordrans verkställbarhet fastställs.

Det lönar sig att alltid noggrant gå igenom alla de faktorer som anknyter till ersättningarna så att bägge parternas åsikter beaktas. Vid behov ska medlaren handleda parterna så att de också själva utreder sina lagstadgade rättigheter till ersättning, framför allt i sådana fall där frågan är oklar för parterna och särskilt vid så kallad immateriell skada. *Materiella skador* kan fastställas med stöd av fakturor eller andra verifikationer, men en del av ersättningarna kan också avtalas utan verifikationer, om överenskommelse kan nås i frågan.

Det är inte motiverat att begära ersättning utgående från den förväntade försäljningsvinsten exempelvis vid butiksstölder, utan då definieras den faktiska skadan, dvs. inköpspriset, med undantag för vissa exceptionella fall.

I de skadeståndskrav som mervärdesskatteskyldiga målsägande framför kan ingå mervärdesskatt som målsäganden är berättigad att dra av i den egna beskattningen.

I sådana situationer utgör mervärdesskattens andel inte sådan skada som ersätts. Målsäganden är skyldig att bevisa att han eller hon inte har dragit av eller kunnat dra av den betalda mervärdesskatten i enlighet med bestämmelserna i mervärdesskattelagen. (Se HD:1999:6, HD 2002:60 och VaaHO 23.10.2022 1273.)

Vid fastställande av sveda och värk och andra tillfälliga eller bestående skador (bl.a. kosmetisk skada) kan trafikskadenämndens ersättningsnormer användas som hjälp. De utgör dock endast riktlinjer. I osäkra fall ska krav på ersättning som uppkommit indirekt utredas noggrant. Beträffande bestående lyte eller men och bestående kosmetisk skada kan avtalet också ange att kravet på ersättning avgörs i domstol, om ärendet går så långt. Vid behov ska behandlingen av ärendet tas till ett nytt medlingsmöte där parterna själva kan reda ut frågan, eller också kan medlarna rådfråga medlingsbyrån eller någon annan expertinstans.

Utgångspunkten är att avtal om ersättningar i första hand är en fråga som avgörs mellan parterna. Medlaren har inte fullmakt att besluta om ersättningens storlek vid en konflikt, men medlaren ska övervaka att ersättningen är rimlig och att den huvudsakligen överensstämmer med den praxis som iakttas i rätten. Rimliga lösningar innebär att de står i rätt proportion till omfattningen av den skedda skadan och gärningsmannens ansvar och förmåga att klara av ersättningen. Också domstolen kan göra ersättningarna rimliga med stöd av ett så kallat socialt prestationshinder, bland annat utgående från gärningsmannens ålder och utvecklingsnivå, arbetslöshet, sjukdom och avsevärda skillnader i förmögenheten eller det psykiska tillståndet vid den tidpunkt då brottet begicks.

Om enighet inte kan nås i ersättningsfrågan, framhävs ändå de positiva sidorna i försöket till förlikning och parterna ges information om fortsatta åtgärder. Det är viktigt att uppmuntra parterna att begrunda och överväga frågor i anslutning till förlikning.

Det är viktigt att medlaren lyfter fram de ovan nämnda faktorerna som anknyter till att säkerställa rimliga ersättningar, men medlaren måste komma ihåg att det handlar om ett avtal mellan parterna. Om parterna håller på att ingå ett avtal som inte iakttar allmän ersättningspraxis, finns det skäl att informera parterna om detta på grund av deras rättskydd – samtidigt med beaktande av deras åsikter i ett ärende som gäller dem själva.

Att beakta i ersättningsfrågor

Ersättningsfrågor kan ofta behandlas redan i samband med den första kontakten. Det är ändå inte bra att påskynda en mer ingående behandling av frågorna. Det är viktigt att medlaren inte direkt avvisar något krav, utan medlaren ska ge allmän information om ersättningsfrågor och behandlingen av dessa frågor vid medlingen. Målsäganden ombeds förbereda sig på att han eller hon i mån av möjlighet ska uppvisa

verifikationer över skadorna och överväga rimligheten. Parterna ska redan före medlingsmötet få information om praxis i anslutning till ersättningar, till exempel

1. möjligheten att komma överens om ersättning i form av arbete
2. gärningsmännens solidariska ansvar för ersättningarna
3. möjligheten att komma överens om ersättningar villkorligt så att målsäganden avstår från straffyrkande och ersättningskrav först när ersättningarna har erlagts och
4. målsägandens möjlighet att hos domstolen ansöka om verkställbarhet för avtalet efter ett beslut om åtalseftergift.

Försäkringsbolagets ställning

Försäkringar som anknyter till ärendet ska klargöras innan avtalet utarbetas, eftersom målsäganden inte kan komma överens om skadeersättning till de delar som ersättning utbetalas med stöd av en försäkring. När ett försäkringsbolag ersätter skadan, kan målsäganden vid medlingen komma överens endast om ersättning av *självriskandelen*. I avtalet ska då uttryckligen anges att ersättningen gäller försäkringens självriskandel. Om även försäkringsbolagets krav utreds vid medlingen, får den som orsakat skadan en klarare bild av skadans omfattning. Försäkringsbolaget har regressrätt i förhållande till den som orsakat skadan. De krav som försäkringsbolaget senare framför kan komma som en stor överraskning för gärningsmannen, om personen inte vid medlingen har fått information om försäkringsbolagets roll vid ersättningen av skadorna.

Innan förlikningsdokumentet undertecknas med försäkringsbolaget finns det skäl att säkerställa att eventuella minderåriga personers vårdnadshavare har godkänt förlikningen i ersättningsfrågan. Det är inte nödvändigt att försäkringsbolagets representant deltar vid förhandlingarna, utan diskussionerna mellan medlaren och försäkringsbolaget kan föras på annat ändamålsenligt sätt (e-post, telefon osv.). Innan sekretessbelagda uppgifter överlämnas ska försäkringsbolaget dock kontrollera med medlaren att målsäganden har gett sitt samtycke till att uppgifterna överlämnas. (Samtycket måste inte nödvändigtvis ges skriftligt).

När man överväger en rimlig ersättning med tanke på den som orsakat skadan, ska man beakta att ersättningen i allmänhet senare kommer att justeras i domstolen med stöd av skadeståndslagen. Det är särskilt viktigt att beakta 2 kap. 2 § i skadeståndslagen som gäller en omyndig persons skadeståndsansvar.

Finska Försäkringsbolagens Centralförbund har tillsammans med dem som har hand om medlingsförfarandet utarbetat en modell för ett förlikningsdokument mellan försäkringsbolaget och skadevållaren.

Även Folkpensionsanstalten har regressrätt, dvs. återkravs rätt, när det är fråga om till exempel misshandel till följd av vilken offret fått sjukdagpenning.

Ersättning av statliga medel⁴

Det är viktigt att medlaren känner till att målsäganden i vissa fall har möjlighet att få ersättning av Statskontoret. Brottsoffret ska ges information om detta vid förundersökningen. Anknytande bestämmelser finns i brottsskadelagen (1204/2005). Enligt lagen är de ersättningar som fås av staten alltid sekundära. Från dessa ersättningar avdras den ersättning som den skadelidande fått av gärningsmannen eller försäkringen. Med tanke på medlingen är det viktigt att komma ihåg att Statskontoret i regel förutsätter att ersättning yrkas i rätten och att ersättning ska yrkas inom tre år efter att beslutet vunnit laga kraft eller, om ärendet inte har behandlats i domstol, inom tio år efter att brottet begåtts. Av särskilda skäl kan ersättning även sökas senare (4 kap. 25 § 1 punkten i brottsskadelagen). Statskontoret är inte bundet till rättens beslut, och till exempel i medlingsfall kräver Statskontoret inte ovillkorligt att det finns ett beslut av rätten, när Statskontoret fattar ett beslut om ersättning. Ersättning betalas för personskada och i vissa fall också för sakskada, till exempel om skadan har orsakats av ett barn som har omhändertagits och placerats i anstaltsvård enligt barnskyddslagen (2 kap. 13 § 4 punkten i brottsskadelagen).⁵

I sådana fall där det av någon anledning inte blir någon straffprocess, trots att man vet vem som begått brottet, är förfarandet med brottsskadestånd huvudsakligen alltid likadant. Ett brott ska alltid först anmälas till polisen som utför förundersökning på det sätt som ovan beskrivs. Därefter ska Statskontoret tillställas en fullständig utredning över händelserna i brottet (åtminstone förundersökningsprotokollet och en eventuell annan utredning). Statskontoret har självständig prövningsrätt att besluta om den framförda bevisningens tillräcklighet, till exempel enbart det att gärningsmannen medger brottet är nödvändigtvis inte en tillräcklig utredning i frågan. På samma sätt ska också en fullständig utredning om de skadeersättningar som yrkas tillställas Statskontoret. Detta innebär bland annat att fakturor, kvittenser och läkarutlåtanden ska visas upp i samband med ansökan om ersättning. Enbart ett medlingsavtal som medlaren fastställt eller ett avtal som domstolen fastställt utan de nämnda bilagorna utgör under inga omständigheter tillräckliga bevis för att påvisa arten eller omfattningen av en skada som ska ersättas som brottsskada. Det är också viktigt att notera att beloppet för den skadeersättning som anges i medlingsavtalet alltid utgör maximibeloppet för det brottsskadestånd som kan utbetalas.

Statskontoret har också regressrätt gentemot den skadevållande för de utbetalda ersättningarna.

Att komma ihåg:

- Begär på förhand motiveringar till ersättningskravet av målsäganden och uppmana målsäganden att också ta med sig anknytande kvittenser, utlåtanden, intyg och skadevärderingar och motsvarande dokument till mötet.
- Ersättningarna och deras omfattning och art ska diskuteras först när övriga frågor har klarlagts i tillräcklig grad.

⁴ Stycket bygger på ett brev av Pekka Syrjänen, byråchef vid Statskontoret, om regler för förfarandet med brottsskadestånd särskilt med tanke på medling. Statskontoret 14.8.2003. Uppgifterna har preciserats i ett telefonsamtal mellan Pekka Syrjänen och Juhani Iivarinen 1.11.2006.

⁵ Om ett omhändertaget barn har placerats till exempel i ett så kallat familjehem, betalas ingen ersättning.

- Försök bidra till att ersättningarna blir rimliga. Kom ändå ihåg kraven på opartiskhet och rättvisa i medlarens arbete.
- Kom ihåg vad en uppriktig ursäkt betyder för målsäganden.
- Kom ihåg att överenskomna ersättningar inte kan verkställas genom utsökning utan beslut av rätten och att rätten inte bestyrker ett avtal om ersättning i form av arbete, om avtalet inte innehåller en anteckning om ersättningens värde i pengar.
- Kom ihåg försäkringsbolagets ställning. Om målsäganden får ersättning från ett skadeförsäkringsbolag, kan endast försäkringens självriskandel vara föremål för överenskommelser vid medlingen. Försäkringsbolaget har rätt att av den som orsakat skadan ta ut den summa som bolaget betalat till målsäganden (regressrätt).
- Den skadelidande vid ett brott kan i vissa fall ansöka om ersättning också hos Statskontoret.
- Ett beslut om åttelseftergift friar inte den brottsmisstänkte från skyldigheten till skadeersättning.

Särskilda ersättningar i form av arbete

Ersättningar i form av arbete är på många sätt en lyckad lösning framför allt när det gäller ungdomar. Ändå är det endast få privata målsäganden som har möjlighet att erbjuda lämpligt arbete. På nationell nivå förekommer ersättning i form av arbete endast i ungefär vart tionde avtal, vilket är en beklagligt liten andel. Det har funnits planer på en så kallad fond för ersättning i form av arbete, genom vilken man kunde underlätta möjligheten att hitta arbete och finansieringen av dessa arbeten. Man har emellertid inte lyckats grunda en sådan fond, eftersom det inte har funnits någon genomförande instans.

Enligt 78 § i inkomstskattelagen är skadestånd och därmed jämförbara ersättningar inte skattepliktiga, om de inte har erhållits i stället för skattepliktig inkomst eller som ersättning för minskade inkomster eller försämrad utkomst.

Enligt 1 § i lagen om förskottsuppbörd verkställs förskottsuppbörd för betalning av de skatter och avgifter som enligt vad som föreskrivs i lagen om beskattningsförfarande ska betalas på grundval av den skattepliktiga inkomsten enligt inkomstskattelagen. Om någon annan typ av ersättning avtalas i medlingsavtalet, finns det alltid skäl att på förhand kontrollera ersättningarna och skattepliktigheten hos skattemyndigheterna.

Att beakta i avtalet

Om gärningsmannen är under 18 år ska begränsningarna till följd av omyndigheten beaktas såväl när avtalet utarbetas som när arbetsprestationen väljs. Den som organiserar medlingsverksamheten ska ta en försäkring för den som erlägger ersättning i form av arbete. I regel krävs föräldrarnas eller andra vårdnadshavares namnteckning eller samtycke. Det belopp som motsvarar ersättningen i arbete ska också antecknas i avtalet.

Vid valet av arbetsprestation ska bland annat följande faktorer granskas:

(1) Har arbetsuppgiften definierats tillräckligt noggrant?

Om den ersättning som erläggs i form av arbete definieras noggrant redan i avtalsskedet, är det också lättare att genomföra det överenskomna arbetet. Om detta inte är möjligt, kan ersättningen i form av arbete fastställas ungefärligt och noggranna tidpunkter och arbetssätt avtalas då senare.

(2) Räcker gärningsmannens förmåga, färdigheter och erfarenheter till för att utföra arbetet?

Med andra ord måste man överväga gärningsmannens möjligheter att utföra arbetet på ett lagenligt, ändamålsenligt och tryggt sätt.

(3) Hurdana arbetstidsbegränsningar gäller i det aktuella fallet?

Beträffande unga finns det skäl att kontrollera frågan i lagen om unga arbetstagare. Nedan följer vissa anvisningar som är viktiga med tanke på medlingen.

(4) Hur ordnas handledningen, övervakningen och arbetssäkerheten?

Dessa frågor ska alltid klarläggas från fall till fall.

(5) Finns det försäkringar?

Utgångspunkten bör vara att den medlingsbyrå som sköter medlingen ser till att en försäkring tas. Ofta täcker arbetsgivarens försäkringar också arbete av denna typ. Det lönar sig ändå alltid att kontrollera frågan.

(6) Har beskattningsfrågorna klarlagts?

I allmänhet förekommer inga problem i sådana fall där arbetet innebär att uttryckligen den skadade egendomen repareras, eftersom arbetet då kan betraktas som sådan skadeersättning enligt beskattningslagstiftningen som är skattefri. Men om det är fråga om annat arbete måste man utreda om arvodet omfattas av förskottsuppbörd. Ringa arbetsprestationer där arvodet närmast är symboliskt, förutsätter i allmänhet inte förskottsuppbörd. Om arvodet är större, till exempel mer än 170 euro, bör frågan alltid kontrolleras hos de lokala skattemyndigheterna.

Axplock ur lagarna

Även om ersättning i form av arbete i allmänhet inte kan betraktas som förvärvsarbete, måste man när avtalet görs upp vara medveten om huvudpunkterna i de lagar som reglerar arbete som utförs av unga och beakta dessa bestämmelser. Centrala bestämmelser finns i lagen om unga arbetstagare (998/1993). Lagen tillämpas på arbete som en person under 18 år utför i ett arbets- eller tjänsteförhållande. Beaktansvärt med tanke på medlingen är bland annat följande bestämmelser i lagen:

Enligt 2 § 1 mom. i lagen om unga arbetstagare får den som har fyllt 15 år och som har fullgjort sin läroplikt anställas i arbete. Enligt 2 mom. i paragrafen får dessutom en 14-åring anställas under en begränsad tid i sådant lätt arbete som inte inverkar skadligt på personens hälsa, utveckling eller skolgång.

Enligt 3 § 1 mom. i lagen får den som har fyllt 15 år själv ingå ett arbetsavtal, och i fråga om den som inte har fyllt 15 år kan vårdnadshavaren ingå arbetsavtal på den ungas vägnar eller ge den unga tillstånd att själv ingå avtalet. Enligt 2 mom. i paragrafen har vårdnadshavaren rätt att häva en ung arbetstagares arbetsavtal, om det är nödvändigt med hänsyn till den ungas uppfostran, utveckling eller hälsa.

Enligt 4 § 2 mom. i lagen får arbetstiden för den som är läropliktig under pågående skolarbete uppgå till högst sju timmar per dag under skolans lovdagar och till högst två timmar per dag under skolans arbetsdagar. Skoltiden och arbetstiden sammanlagt får dock inte överstiga åtta timmar och veckoarbetstiden inte 12 timmar.

Att komma ihåg:

Domstolen fastställer inte ett avtal om ersättning i form av arbete, om avtalet inte innehåller en anteckning om det belopp som arbetsprestationen motsvarar.

10 UTFORMNING AV AVTALET

Utgångspunkter

Ett avtal kan ingås endast om parterna kan nå tillräcklig enighet om de frågor som ska antecknas i avtalet. Det är i allmänhet lätt att göra upp avtalet efter det att man först har gått igenom alla de frågor som parterna funderar över. Nedan redogörs för de frågor som ett sakligt avtal ska innehålla.

Följande allmänna drag kännetecknar ett bra avtal:

- ❖ Avtalet är inte ett självändamål; endast de frågor där överenskommelse kan nås har avtalats.
- ❖ Överenskommelserna motsvarar parternas förmåga och möjligheter.
- ❖ Avtalet är rimligt för parterna och bygger på genuin frivillighet och korrekt information.

Avtalet uppfyller följande formella kriterier:

- Föremålet för avtalet och övriga identifikationsuppgifter har antecknats tydligt.
- Det överenskomna sakinnehållet har definierats entydigt.
- Av avtalet framgår tydligt vad som kommer att hända om avtalet inte följs.
- Avtalet har daterats och undertecknats på ändamålsenligt sätt.

Standarddelar i avtalet

Avtalet ska alltid innehålla uppgifter om vad avtalet gäller, dvs. *vad har hänt*, när och var? Byråerna har tillgång till färdiga avtalsmallar där byråns kontaktinformation framgår. I avtalet behövs också andra identifikationsuppgifter som medlarna i allmänhet har tillgång till redan före medlingsmötet. Det finns ofta en angiven plats för dessa uppgifter på avtalsblanketten. Sådana uppgifter är till exempel

- (1) den instans som organiserar medlingen, dvs. medlingsbyrån
- (2) numret på det förundersökningsprotokoll som motsvarar avtalet och det nummer som medlingsbyrån gett medlingsfallet
- (3) parternas namn och ställning vid medlingen
- (4) medlarnas namn
- (5) ort och datum

Avtalets innehåll

Avtalets innehåll består av de frågor som parterna nått enighet om, och efter övervägande också de frågor där enighet ännu inte nåtts. Också känslorfrågor kan antecknas i avtalet, till exempel en begäran om ursäkt och ett beteendebrev, om parterna kommer överens om detta och om det överhuvudtaget visar sig vara möjligt att anteckna dessa frågor på ett sätt som lämpar sig för situationen. Avtalets innehåll kan indelas i fyra huvudgrupper på följande sätt:

(1) *Uttryck för ånger, begäran om ursäkt, accepterande av ursäkt och löften om beteende.*

Dessa frågor binder parterna moraliskt, även om de inte kan fastställas i domstol. Också gärningsmannens attityd till medlingen kan nämnas i avtalet, om den kan fastställas på ett uppriktigt sätt och man tillsammans kommit överens om att den antecknas.

(2) *Ersättningsfrågor*

Ersättningarna behandlas ovan. Följande frågor som gäller ersättningar antecknas i avtalet:

- ❖ vem ersätter och vem får ersättningen
- ❖ vad ersätts och på vilket sätt
- ❖ ersättningens storlek, betalningssätt och tidtabell
- ❖ räntan och den tidpunkt från vilken räntan räknas och storleken på räntan, om frågan avtalats särskilt (räntan nämns endast i exceptionella fall i avtalet)
- ❖ frågor som anknyter till eventuell ersättning i form av arbete: arbetsplats, arbetsprestationens längd, tidpunkt och värde i pengar
- ❖ vid behov en utredning om ersättningar vid solidariskt ansvar.

(3) *Frågor som anknyter till straffyrkandet*

Avstår målsäganden från sitt straffyrkande? Finns det något villkor för detta – till exempel att avtalet genomförs?

(4) *Frågor i anslutning till genomförande av avtalet*

Vem övervakar att avtalet följs och hur? Vad händer om avtalet inte följs? Om avtalet uppfylls redan vid undertecknandet, behövs ingen övervakning.

Underskrifter

Det skriftliga avtalet undertecknas när textdelen är klar och enighet har nåtts om texten. Vid behov finns det skäl att ännu en gång framhäva avtalets betydelse och bindande verkan mellan parterna. I allmänhet undertecknas avtalet i slutet av medlingsmötet. Om detta inte är möjligt, undertecknas avtalet antingen vid ett nytt medlingsmöte eller också sänds det på annat sätt till parterna för underteckning. Också utkastet kan undertecknas. Om någondera av parterna vägrar att underteckna avtalet, gör medlaren en separat anteckning om detta i dokumentet.

Avtalet innehåller datum, underskrifter och namnförtydliganden. Medlarna undertecknar medlingsavtalet i egenskap av vittnen.

Undertecknare

Utgångspunkten är att avtalet undertecknas av både parterna och medlarna. En person under 18 år är omyndig ur rättsligt perspektiv. För ett juridiskt bindande avtal behövs därför också intressebevakarens eller vårdnadshavarens (i de flesta fallen är det barnets föräldrar som är vårdnadshavare) underskrift, om det inte på basis av omständigheterna är fråga om ett sedvanligt avtal av mindre betydelse.

Antalet avtalsexemplar

Ursprungliga avtalsexemplar görs upp efter behov. Avtalet måste dock göras upp i minst fyra exemplar: ett till den skadelidande, ett till gärningsmannen, ett till polisen/åklagaren och ett till byrån. Det är viktigt att säkerställa parternas rättsskydd i detta sammanhang. Antalet avtalsexemplar ska alltid anges i avtalet. Medlingsbyrån får ett exemplar för arkiveringen.

Att komma ihåg:

- Betona avtalets betydelse och bindande verkan. Ett beslut om åtalseftergift friar inte den brottsmisstänkte från skyldigheten till skadeersättning. Avtalet binder parterna oavsett slutresultatet av åklagarens åtalsprövning och gärningsmannens eventuella straffrättsliga påföljder.
- Anteckna också en begäran om ursäkt i avtalet, om det finns anledning att göra det och parterna godkänner detta, eftersom det kan vara av betydelse i ett senare skede när åklagaren och/eller domstolen prövar den straffrättsliga aspekten i fallet. En begäran om ursäkt får inte antecknas i avtalet, om parterna inte vill det. Det är viktigt att avtalet bygger på genuin frivillighet och korrekt information.

11 UPPFÖLJNING, AVSLUTNING OCH HANDLEDNING

Uppföljning av att avtalet genomförs

Vad innebär uppföljningen?

Med uppföljning av avtalet avses sådana åtgärder som syftar till att klarlägga hur avtalet genomförs. Det lönar sig att komma överens om uppföljningen i samband med att övriga frågor avtalas och det lönar sig också att anteckna uppföljningssättet i avtalet. Betalaren kan visa upp betalningskvitton för ersättningar som erlagts i pengar eller sända kopior av dessa kvitton till medlingsbyrån. Vid behov kan bekräftelse också begäras av målsäganden. Medlaren kan ansvara för övervakningen av ersättning som erlaggs i form av arbete. Till exempel när staden eller kommunen är målsägande kan övervakningen utföras av arbetsledningen vid det ställe där arbetet utförs.

Vem följer upp avtalet?

Uppföljningen kan antingen utföras av medlaren, som håller kontakt med parterna också efter medlingen, eller av medlingsbyrån. Parterna kan också själva ta kontakt med medlingsbyrån eller medlaren, om det uppstår problem. Det första alternativet är det effektivaste och beskriver en positiv bild av medlingen. Medlarens möjligheter i uppgiften att följa upp avtalet beror på hans eller hennes resurser och omständigheter. Det är ofta medlingsbyrån som sköter uppföljningen. Bägge alternativen har goda sidor. Vid uppföljningen behövs dock samarbete mellan medlaren och byrån.

Varför behövs uppföljning?

Ett "resultatmål" för medlingen kan sägas vara att parterna med hjälp av medlingen åtminstone lite bättre ska kunna förstå varandra och det som hänt. Parterna kan i framtiden möta varandra utan skam och bitterhet: gärningsmannen kan ta ansvar för sin gärning och målsäganden kan känna att gärningsmannen tagit sitt ansvar. Därför räcker det inte enbart med ett avtal, utan iakttagandet av avtalet måste följas upp för att det ska vara möjligt att bedöma hur väl ett enskilt fall med medling lyckats.

Fastställande av avtalet i rätten

I de fall där ett brottmål efter medlingen behandlas i rätten är det möjligt att begära att domstolen fastställer det avtal som ingåtts beträffande ersättningarna. Om brottmålet inte behandlas i rätten och gärningsmannen inte erlagger ersättning i enlighet med medlingsavtalet, kan ärendet tas till domstolen för avgörande, till exempel genom en så kallad summarisk stämningsansökan som baserar sig på den förlikning som ingåtts men som inte följts. Närmare information om detta fås av medlingsbyrån.

Avslutning och handledning

Medlingsprocessen avslutas. Medlingen kan betraktas vara avslutad när man vet om avtalet har genomförts. Som bekräftelse på att medlingen är avslutad sänds medlingsavtalet till åklagaren omedelbart efter att avtalet har undertecknats. Till avtalet fogas uppgifter om huruvida avtalet har genomförts delvis eller helt. Också väsentliga brott mot avtalet bör meddelas. Myndigheten måste ha korrekt information om medlingen för det egna beslutsfattandet. Det är viktigt att åklagaren har uppgifter för att bedöma hur uppriktig och frivillig medlingen har varit och om medlingen har utgått från korrekt information. Likaså är det viktigt att medlingen i alla skeden är konfidentiell, rättvis och opartiskt oberoende av resultatet.

Medlarens arbete avslutas

Medlarens uppgifter upphör i allmänhet efter att avtalet har gjorts upp, om medlaren inte också sköter uppföljningen. Medlaren kompletterar de blanketter som anknyter till fallet och returnerar dem omedelbart tillsammans med övrigt skriftligt material till medlingsbyrån. Byrån arkiverar de papper som behövs och resten förstörs på ändamålsenligt sätt. Pappren får under inga omständigheter råka i utomståendes händer. Om det under medlingen framkommit frågor som medlaren anser vara viktiga, gör medlaren upp en promemoria över dessa frågor till byrån. I promemorian kan medlaren behandla sina egna intryck och sådana frågor som inte annars kommer fram.

Handledning

Vid arbete i par kan medlarna sinsemellan ge utlopp för de känslor som fallet gett upphov till och ge varandra feedback. Det är viktigt att medlarna träffas regelbundet vid gemensamma möten för att uttrycka sina erfarenheter och för att berätta om problem och resultat. Medlingsbyrån måste erbjuda resurser för sådant utbyte av erfarenheter, men medlarna måste också själva vara aktiva. Ändamålsenlig handledning och kompletterande utbildning hör till en god medlingsverksamhet.

Att komma ihåg:

- Kom överens med parterna om uppföljningen redan när avtalet ingås, dvs. vem som följer upp och hur.
- Om medlingen behöver mer tid ska detta förhandlas med byrån/åklagaren/den som sânt fallet till medling.
- Returnera alla de dokument och blanketter som gäller medlingen till byrån senast när avtalet har uppfyllts.